

Az ember és a kutya

ÍRTA:

K. NAGY SÁNDOR.

Harmadik bővített kiadás.

BUDAPEST, 1911.

KIADJA AZ ORSZÁGOS ÁLLATVÉDŐ EGYESÜLET.

I. Belügyminiszteri ajánlás.

Az Országos Állatvédő-Egyesület: „*Az ember és a kutya*“ cím alatt egy füzetet adott ki abból a célból, hogy a nagyközönséget a veszettségről tájékoztassa s e baj elleni védekezésre buzdítsa. A füzet — *az országos közegészségügyi tanács véleménye szerint*— helyesen, könnyen érthető, népies modorban adja elő a tudnivalókat és mentői szélesebb körben való terjesztése ajánlatos. A Belügyminiszter ennél fogva felhívja a törvényhatóságokat, hogy a szóban forgó füzet terjesztését saját hatáskörükben is előmozdítsák. 1903. évi 6302. B. M. sz. (Belügyi Közlöny 1903. évi VIII. folyam, 161. lap.)

II. Belügyminiszteri ajánlás.

A „*Budapesti Közlöny*“ című hivatalos lap 1911. évi január 21-ikén kelt 17-ik számában a következő rendelet jelent meg:

A m. kir. Belügyminiszter 97612. VII. d. 1910. B. M. sz. körrendeleté: „*Az ember és a kutya*“ című könyv ajánlása tárgyában.

Valamennyi vármegyei és városi törvényhatóságnak.

K. Nagy Sándor pestvidéki kir. törvényszéki bíró:
„Az ember és a kutya“ című könyvében az állatvédelmi szempontok teljes méltánylása mellett kellő nyomatékkal emeli ki azokat a nagy közegészségügyi veszedelmeket, melyek a veszettségnek nagymérvű elterjedése folytán az ország lakosságát fenyegetik. Könnyen érthető, népies modorban ismerteti a kutyákkal való helyes bánásmódot, az ebtartási szabályokat, a felesleges kutyák okozta károkat és az ebadó célszerű voltát, továbbá a veszettség okait, tüneteit és az ellene való védekezés módját, közben pedig idézi jóformán az összes törvényes rendelkezéseket, az ebekkel való meg nem felelő bánásmódot és az általuk okozott károkért a tulajdonosokat terhelő felelősségről. Ezen tartalma miatt teljes mértékben megérdemli, hogy a nép körében minél hatékonyabb módon terjesztessék.

Felhívom annál fogva Czimedet, hogy a könyvnek törvényhatósága területén minél szélesebb körű terjedését mozgátsa elő.

A munkát az „Országos Állatvédő-Egyesület“ adta ki.
Budapest, 1911. január 12-én.

A miniszter helyett:

Jakabffy s. k.
államtitkár.

(Ugyanez a rendelet megjelent a Belügyi Közlöny 1911. évi január 22-iki 4-ik számában is.)

Minden emberhez szólok!

Minden ember vegye kezébe ezt a kis füzetet és ne tegye le, míg végig nem olvasta s aztán adja át másnak, hogy az is elolvassa.

Mert mindenkinek szüksége van arra, hogy megértse, miként a veszettség a legveszedelmesebb baj s legkönnyebben eljuthat az emberek és állatok közé, ha a kellő óvatosság hiányzik és legborzasztóbb kimenetele van, ha későn kezdődik a védekezés.

A kutyák a mi legkedvesebb házi állatjaink: azért nem érdektelen, ha valamit hallunk az ő történetükből s megérdemlik, hogy szükség esetén védelmükre keljünk. De ez a védelem csak a józan okosság határáig terjedhet, a míg veszedelmessé nem válik az emberre.

A hamis, kóbor és felesleges kutyákra vonatkozó intézkedések, az ebtartási szabályok és eb-adó nemcsak meggyeztethetők az állatvédelemmel, sőt ennek érdekében épen úgy szükségesek, mint az embernek az állatok elleni védekezése érdekében.

A veszett vagy veszettség gyanújában álló állat által

történt marás esetén a legnagyobb óvatossággal kell bánni az állatokkal és ha emberen történik a marás, pillanatnyi késedelem nélkül meg kell tenni minden intézkedést a veszedelem meggátlására.

Mindezekre vonatkozólag igyekeztem a törvényeket, rendeleteket és utasításokat ismertetni.

Olvassák figyelemmel !

Budapest, 1902. október 10.

Előszó a második kiadáshoz.

Napról-napra olvasunk rémhíreket a veszettségről, erről az emberek és állatok között egyaránt dúló rettenetes betegségről, melyet csak szigorú óvintézkedésekkel lehet elkerülni, csak haladéktalan gyógykezeléssel lehet tőle megszabadulni. Mert ha a hanyagság vagy mulasztás folytán beveszi magát a vérbe, ha kitör a betegen: akkor egy pár nap alatt a legborzasztóbb, a legkínosabb halállal vet véget az életnek.

Egyetlen betegségnek sincs kétségbeejtőbb következménye, mint a veszettségnek.

Mindenkinek kötelessége tehát ez ellen teljes erejével küzdeni.

Jól eső tudat azért az Orsz. Állatvédő-Egyesületre és reám nézve, hogy a veszettség elleni küzdelemben fegyverül szánt ez a kis könyv első kiadása elfogyott és a második kiadás szükségessé vált, mert ez azt bizonyítja, hogy sokan belátták ennek a közegészségügyre hasznos voltát.

E második kiadást bővítettem az újabb adatokkal s idevonatkozó újabb rendeletekkel.

Bár minden család kezébe venné ezt a kis könyvet, melynek minden házba bejutásától méltán lehetne remélni, hogy nagy mértékben apasztaná a veszettségi esetek számát!

Úgy legyen!

Budapest, 1905. október 10.

Előszó a harmadik kiadáshoz.

E könyv elején közölt belügyminiszteri ajánlások a legértékesebben világosítják fel az új kiadás szükségét.

A rettenetes veszettségi esetek száma szaporodik. Mindent el kell követni annak meggátlására. Ez pedig csak az által remélhető, ha kellő figyelembe vesszük a védekezés módját, az ide vonatkozó szabályokat s a baj megtörténte esetére vonatkozó utasításokat.

Jól eső jutalma az én szerény törekvésemnek, hogy a falusi és nem-falusi atyámfiaiak és nem-atyámfiaiak okulására szánt ezen könyvecskémet figyelembe vették azokban a hivatalos körökben is, ahol sokat tehetnek az emberek megmentésére s szakértői tudással vizsgálják az én kijelentéseimet s utasításaimat. Épen azért e könyv újabb kiadásánál a legnagyobb készséggel vettem figyelembe mindazokat az észrevételeket, amelyek egyik vagy másik irányban (így a m.kir. belügyminisztériumnak az „Orsz. Állatvédő-Egyesület”-hez 1911. évi január 12-ikén kelt 97612/1910. B. M. sz. a.

kelt leiratában is) történtek. Ezek a nagybecsű észrevételek a közérdeket szolgálván, kedves kötelességemnek tartottam azokhoz alkalmazkodni s az előbbi kiadások némely tételét ezek szerint módosítani.

Az utolsó kiadás óta lefolyt 6 év alatt újabb változások is történtek, amelyeket nem hagyhattam figyelmen kívül és mert a belügyminisztérium fentebb idézett leirata szerint: „a könyv értékét emelné, ha a szerző az utolsó évek statisztikai adatait is felhasználná az új kiadás szerkesztésénél“: igyekeztem beszerezni és közölni az újabb statisztikai adatokat is a veszetzég! mozgalomra, sőt úgy igyekeztem összeállítani a táblázatokat, hogy azok a[lefolyt évek eredményeit együttesen tüntessék fel s így némely táblázat kihagyásával újakat készítettem.

És itt nem mulaszthatom el hálás köszönetemet kifejezni dr. Székely Ágoston urnák, a Pasteur-intézet igazgatójának és dr. Aujeszky Aladár urnák, a m. kir. állami bakteriológiai intézet igazgatójának, azokért a nagybecsű adatokért, amelyeket intézeteik részéről számomra olyan lekötelező jósággal átengedni kegyesek voltak.

Ti pedig, én édes atyámfiai! a ti kedves házaitokban és házaitokon kívül olvassátok szorgalommal ezt a könyvet, hogy ha — amitől óvjon meg benneteket a jóságos Isten! — előfordulna köztetek vagy falutokban az a rettenetes veszetzég, tudjátok vagy tanácsolhassátok másoknak, hogy mit kell tenni!

Budapest, 1911. június 28.

K. Nagy Sándor
kir. ítélőtáblái bíró.

1. A kutyák történetéből.

Az ember leghűségesebb állatja s a gyermek legkedvesebb játszótársa: a kutya, ez az eszes, okos és tanulékony házi jószág, amely megismeri azt, aki őt szereti és akit szeret, azt követi, annak kedvében jár s szükség esetén őrizi, oltalmazza és védelmezi.

Illendő dolog, hogy egyebet is tudjatok róluk.

A szelíd kutyák ősei voltak: a kis sakál, az indiai és a közönséges farkas.¹ De már a kőkorszakban is meg volt szelídítve némelyike. Azonban a kutyának akkor nem volt annyi válfaja, mint most, sőt tényleg mind egy válfajhoz tartozott, amely közép természetű volt s a mi vizslánkhöz hasonlított.²

De azért még ma is vannak vad kutyák, különösen Ausztráliában „dingó“ név alatt s ezek éppen úgy pusztítják a juhokat, mint a farkasok. Elvadult kutyák pedig nagy számmal vannak Törökországban, Görögországban és Dél-Oroszországban. Konstantinápolyban, Stambulban csapatostul kóborolnak a „köpek“-nek nevezett gazdátlan kutyák, melyek a rossz kövezetek, gödrös helyeken táboroznak, ott hozzák világra és nevelik fel kölykeiket s ott végzik életüket is. És egyes városrészeket, vagy utcákat annyira magukénak tartanak.

¹ Monostori Károly: Ebtenyésztés.

² Lubbock: Történelem előtti idők. 1. 16.

hogy azon a helyen idegen kutyát meg nem tűrnek s az ott található hulladékokból részesülni nem engedik.

Nagyon érdekes a kutyák múltja.

A régi egyiptomi síremlékeken többféle kutya látható. A zsidók tisztátalan állatnak tartották a kutyát, de azért nyáj-örzésre ők is felhasználták. A régi perzsák már a kutyák tanításával is foglalkoztak és törvényt is alkottak a betanított kutyák védelmére s ezeket nem csak nyájörzésre, hanem vadászatra, sőt háborúban is használták. Ugyanígy volt ez a régi görögöknél.¹ Mikor Columbus Kristóf Amerikát felfedezte, már talált ott kutyákat. Az északamerikai benszülött indiánok farkasszörű, valamint jól hízó s eledelül használt kopasz kutyákat tartottak.

A pogánykori szertartások közzé tartozott, hogy a halott tiszteletére vadászebeit a sírjába temették, vagy vele együtt megégették. így a régi híres görög író, Homéros, emlékezetben hagyta, hogy midőn Achilles máglyára vettette Patroklust, ugyancsak máglyára vettetett vele együtt 12 trójai hadi foglyot, négy lovat és 2 kutyát.²

Lássuk röviden, hogy az *újabbkori vadnépeknél*³ milyen szerepet játszott a kutya.

Tahiti-sziget (Dél-tenger) lakóinak szelíd állatja csupán a disznó, kutya és baromfi volt. A kutyát kizárólag eledelül tartották, melynek húsa — Cook kapitány előadása szerint — az angol báránynál nem sokkal alábbvaló s kiváló jósága valószínűleg annak köszönhető, hogy teljesen növényi eledellel tartják a kutyát. A benszülöttek többre becsülik a kutyahúst a disznóhúsánál.

Az *uj-seelandi* szigeteken a kutyánál és patkánynál

¹ Monostori Károly: Ebtenyésztés.

² Ipolyi: Mythologia. 552,

³ Az újabbkori vadnépek kutyáiról szóló adatok részben Lubbock: „Történelem előtti idők“ ez. könyvéből vannak átvéve.

egyéb négylábú állat nem volt honos. Disznó nem léteben a kutyát tenyésztették élelmi czikkül. A kutya szőréből az új-seelandiak hálót fontak.

Az *Alacsony-szigeteken* hosszú, selyemszörű kutyafajt tenyésztettek, mely a többi (Sandwich, Tahiti) szigeteken nagy keletnek örvendett.

A *grönlandiaknak* egyedüli házi állatjok a kutya, melyet néha vadászatra, de leginkább szánhúzásra szoktak használni.

Ezeket a szánba fogott kutyákat korántsem valami könnyű dolog ám kormányozni, vagy téregetni, egyszóval kocsiskodni velük. Nézzük csak!

Mindegyik kutyának külön istrángja van, melynek egyik vége a szán elejéhez, másik vége pedig a kutya hasa alatt, lábai közt elbújtatva, a nyakán levő övhöz van erősítve. Eszerint a kutyák majdnem mind egyszéltére vannak fogva; istrángjaik tehát nagyon könnyen összekeveredhetnek. (Kivált ha figyelembe vesszük, hogy pl. — mint a legújabb éjszaksarki utazó, Cook mondja — az ő mindegyik szánjába 13—13 kutya volt fogva.) A kutyafogatot az ostornak majd egyik, majd másik oldalra való legyintése s bizonyos szavak ismétlése által szokta a kocsis kormányozni, t. i. azt kiáltja neki: „wööa!“, ami azt jelenti, amit a mi kocsisainknál (tiszántúli nyelven) a „hóha!“, azaz megállj!

Hogy az *eszkimók* milyen bővében vannak a kutyáknak még ma is, erre nézve érdekes adatokat szolgáltat az éjszaki sark felfedezőjének: *Cook-nak* leírása. Ez mondja, hogy midőn elértek a Karnak nevű eszkimó-telepre, ott öt sátor mellett 45 kutyát találtak, holott a férfiak mind távol voltak a teleptől s így távol volt velük a kutyák egy része is. A Robertson-foknál levő eszkimó-telepen 10 férfi, 9 nő, 31 gyermek és 106 kutya volt. Grönland legészakibb, de legvirágzóbb és leggazdagabb eszkimó-telepén, ahol 12 prémkunyó és 7 kóház is van: Anootok-ban, 12 embert és

mintegy 100 kutyát találtak s ezek voltak a legjobb kutyák. Itt történt — írja tovább — hogy midőn nagyobb kirándulásra készült, a kutyák számára a hámot és egyéb szerszámot kizárólag vitorlavásonból varrta össze, mivel úgy tapasztalta, hogy a sarkvidéki kutya, ha éhes, még a saját bőrszerszámját is megeszi. Pedig az éhséget napokon keresztül kibírja. Az éjszakai sark elérése alkalmával — mondja tovább Cook — már a nagyon is rohamosan fogyó konzervből (vagyis az elromlás megakadályozása végett apró pléh-edényekben légmentesen elzárt húsból) nem akart adni a kutyáknak — amelyek eddig szintén ezzel táplálkoztak — hanem minden vad teljes hiányában kénytelen volt a húséges szánhúzó ebek közül egyeseket leölni, (a 2 szánba 26 eb volt befogva) és a többieknek eledelül adni, míg aztán visszatérésük alkalmával végre jegesmedvékre akadtak s ezeknek elejtésével megmenekültek az ebek az éhségtől és a többiek részére való feláldoztatástól.

Különben az *eszkimók* mosogatásra is felhasználják a kutyákat, amennyiben fazekaikat és bográcsaikat soha nem szokták kimosni, hanem odaadják a kutyáknak s ezek szívesen kinyalogatják.

A *grönlandi eszkimók* a kisgyermek sírja mellé kutya-fejet tesznek, mivel a kutya lelke mindenüvé megleli az utat és így a tudatlan kisednek is megmutathatja a lelkek országába vezető ösvényt. Viszont azonban a kutyák gyakran kiássák a sírokat, mert ezek csak kevéssé vannak befedve, mivel az eszkimók azt hiszik, hogy a holttestre nehezedő minden tárgy annak fájdalmat okoz.

Az *észak-amerikai indiánoknak* Vancouver szigetén pusztá kutyaszőrből, vagy ludpehelylyel vegyített kutyaszőrből, czédrusfa héjából készült fonállal egybeszőtt pokróczuk is volt.

A Dél-Amerikában lakó *patagoni indiánok* a kutyákat madarak és fókák fogására használják.

Terra del Fuego lakosai betanítják a kutyákat foka, vidra, madár és egyéb vadászatra. Holdvilágos éjeken a pihenni elült madarakat nemcsak a férfiak, hanem a kutyák is fogdossák, melyeket kiküldenek a sziklákon, vagy tengerparton alvó madarak elkapdosására s az ebek oly ügyesen vannak betanítva, hogy amit megfoghatnak, a legkisebb zaj nélkül gazdáikhoz viszik s azután visszaszaladnak és minden fordulóval szájukban madárral térnek vissza. Olyan helyeken, hol a struccz-madarak vadon tenyésznek, ezeket rendszeren betanított kutyákkal fogják. Sőt a chono-indiánok kutyái nemcsak madár, hanem halfogásban is segítenek gazdáiknak. Ez állatok a komondorhoz hasonlítanak, de igen eszesek s foglalkozásaikat könnyen eltanulják. Két indián tartja a hálót a vízben, s a kutyák nagy kört elfoglalva, víz alá buknak s a halakat belekergetik a hálóba. A kutyáknak nagy kedvük telik e halászatban s örömeiket hangos ugatással tolmácsolják, valahányszor friss levegőt színi feljönnek a víz színére. Hasonlóképen használják a kutyát guanaka-vadászatra is. Hogy a fuegoiak, akik különben emberevők, mint becsülik meg a kutyákat, példát mond arra egy utazó, aki látva, hogy a vadak a saját csapatukból a legöregebb asszonyt meg fogják és megeszik, azt kérdezte tőlük: miért nem ölik le inkább a kutyákat? azt a feleletet kapta: „azért, mert a kutyák iappot, azaz vidrát fognak.“

Ha most már végül áttekintjük, hogy az újkori vadnépek mire használták a kutyákat, úgy találjuk, hogy az ujezealandiak, fidzsi-szigetiek és társaság-szigetiek *eledelül*, — a fuegoiak, buschmannok, hottentották, ausztráliaiak és észak-amerikai indiánok *vadászaira*, — az Északamerika nyugoti részén lakó indiánok *vadászatra* és *szőréért*, — az eszkimók pedig *húzásra* a chono-indiánok *halászatra*, a pásztorok a *nyáj őrzésére*, sőt Plinius szerint *hadi szolgálatra* is használták a kutyákat.¹

¹ Lubbock: Történelem előtti idők. II. 220. 225.

De nemcsak a vad népeknél, hanem a mai chinaiaknál és persáknál is igen érdekes dolgokat találunk a kutyákról.

Kreitner Béla írja: „Gróf Széchényi Béla keleti utazása“ czimii művében a következőket:

„Már Chinában sokat hallottunk beszélni a *tibeti* ebekről, annyira, hogy szinte türelmetlenül vártam az alkalmat, hogy ez állatokkal megismerkedhessem. És valóban meg is érdemlik a dicséretet. A tibeti ebek nagyon hasonlítanak a legszebb Neufoundlandiakhoz, csak hogy fejük nagyobb s a sörényalaku szőr impozánsul szilaj kifejezést kölcsönöz tekintetüknek. (Majdnem oroszlánnak látszanak.) E benyomást még fokozza az, midőn a tulajdonos Jak szőrből készült bozontos nyakövvel látja el őket. Az ebek színe fekete és világos barna között váltakozik s a fekete példányok gyakoriabbak. Általában véve harapós bestiák, melyeket a háznál lánczton tartanak s melyeknek mély ugatása megreszketteti a levegőt. Támadás közben folyvást csóválják a farkukat. Mint juhászkutyák, vagy Jak karavánok mellett rendet tartanak a nyáj körül s egyúttal a biztonságról is gondoskodnak. Széchényi Béla gr. három gyönyörű példányt vásárolt meg belőlük. Ezek közül kettő: a Dsandu és Dsama nemcsak idomításra képeseknek mutatkoztak, ámbár minden rendelkezhető eszközt alkalmazásba kellett venni ellenükben, hanem egészségük veszélyeztetése nélkül elviselték az Európába való tengeri utazás minden fáradságait is. Ez idő szerint (1882) legmegbízhatóbb őrei Széchényi gróf nagy-czenki kastélyának, a Fertő-tava partján. Egészen másként viselte magát a harmadik: Dsamu. Határozott ellensége lévén minden európainak, egyikünket sem szenvedett közelében, sőt a grófot, aki azzal akarta megszelídíteni, hogy személyesen nyújtotta neki az eledelt, ismételve meg is harapta. Egyszer komoly sebet ejtett a grófnak jobb karján. Ez eb majdnem minden éjjeli szálláson gondoskodott élmezésünkről, mert a közelébe jutott tyúkoknak és disz-

nóknak irgalom nélkül összeharapta hátgerinczét. Midőn azonban Bamo helységben (Tibetben) egy szegény öreg asszonyt, aki őt botjával megfenyegette, úgy össze-vissza mart, hogy nem sokára belehalt, Dsamu sorsa is el lett döntve. A gróf rögtön agyonlőtte.“

„A Batangi király különös barátja lévén az állatoknak, leginkább lovak, öszvérek, ebek és macskák tenyésztésével foglalkozott, sőt kertjében még egy mormotát és egy medvét is láttunk.“

„Tibetben a házi eb nem oly gyakran fordul elő, mint Chinában, de alakjára nagyobb, erősebb és színére, testalkatára nézve jelentékenyen szebb.“

„A kínai ebeknek hegyes orruk van, melyet magasra emelnek és zavartan szaglászszák az európai emberről származó szimatot, behúzva farkaikat, majd fogvicsoritva, hangos ugatással rohannak rájuk, de az első göröngy eldobására futnak azután, valami jó falat reményében s egymást marva veszekednek azon.“¹

A kutya a mi őseinkkel együtt került Európába. Még a neve is ázsiai eredetű, ahol „kutá“-nak hívták, (amint azt a selyp gyermek szokta mondani) s ebből származott a kutya szó.

Érdekesen szól erről egyik nagy tudósunk a magyarok eredetéről írott könyvében, a következőleg:

A nomád pásztornépeknél a kutya, mint a pásztorok hű kísérője, már korán vergődhetett nevezetességre. Ez állat különféle fajainak neveinél azt vehetjük észre, hogy a nyelv egyrészt a finn-ugorral, másrészt a török-tatárral való közöséget mutat fel, mivel a magyar *eb* az ugor *amp*, *amp* és a török *et*, a magyar kutya azonban az ugor *kuta* vagy *kuca*, *kutka* és a török *kiicük* (kölyök kutya) alakkal hasonlítható

¹ Kreitner Gusztáv: Gróf Széchényi Béla keleti utazása. 410., 891., 904., 962. 1.

össze, a minél szembeszökő, hogy a magyar inkább közeledik a finn-ugor felé, holott kiválóan török területen csak a magyar *kopó* (vadászkutya) egyezik meg az oszmán (török) *kopoj* (vadászkutya) és *kopek* (nagy kutya) alakokkal; továbbá a magyar *agár* a török *igar* szóval. Ez a körülmény arra mutat, hogy a kutya csak azután emelkedett fontosságra, miután a magyarok és ugor népek már együtt éltek, minthogy először ez az állat az utóbb említett (ugor) kiválóan vadászattal foglalkozó néptörzsnél nagyobb tiszteletben állott, mint a nomád törököknél, kik a kutyát bizonyára régen ismerték, de mindig a gyalázat és megvetés tárgyának tekintették. (Van egy példabeszédük is: hitványabb a kutyánál.) (Vámbéry Armin: A magyarok eredete. 289. lap.)

Őseink bejövetele előtt nem ismerték a kutyát Európában s épen azért sokáig csak *Canis hungaricus*-nak, azaz magyar kutyának hívták. Amint ez igen gyakran előfordul régi idegen történetírók műveiben.

Különben az olyan vándoréletet élő és nyájait mindenfelé magával hajtó népnél, mint őseink voltak Ázsiában, nem is maradhatott el a kutya. De hogy csakugyan velők jött az Európába, az kétségtelen abból a történeti tényből, hogy midőn Álmos vezér az új hazába törekvő útjában Oroszországba törve, Kiew-várát ostromolta, katonáit így tüzelte a harcra: „Ne háborítson benneteket az oroszok és kunok sokasága, akik hasonlóak a mi kutyáinkhoz (*nostris canibus*) s a kutyák, amint meghalják uroknakszavát, nem megréinülnek-é?”¹

A kutya az ősmagyaroknál nagy tiszteletben állott. Mikor valamelyik néppel vagy nemzettel békét kötöttek: a kutya fejére tett kézzel esküdtek a békekötés megtartására. Mások azt írják, hogy a szövetség megkötése jelül kutyát áldoztak. Ily módon erősítették meg a kunok a görög császárral való

¹ Ipolyi Arnold: Magyar Mithologia. 242.

szövetkezésüket, amikor a szövetkezők körébe egy kutyát vittek s ezt a kunok és görögök főembere kardjaikkal darabokra vagdalták, kijelentvén: „Így vesszenek azok, akik a szövetséget megszegik.“

A *németek* a középkorban egyes államokban arra ítélték némely bűnöst, hogy egyik faluból a másikba kutyát vigyen az ölében. Sőt nyoma van annak is, miként Henrik császár, midőn Zoltán vezér emberei tőle adót követeltek (934-ben), az adófizetést megtagadván, egy kutyát küldött hozzájuk, azt akarván ez által jelképezni, vagy tudtokra adni, hogy küldetésükben „kutya arcot fogtak“, vagyis kudarcot vallottak. (Mert állítólag a kutya-arcból származott a kudarcz szó).¹

Babonák is vannak a kutyákról. Nálunk az együgyű emberek megborzadnak a kutya éjjeli kísérteties vonításától, mert azt hiszik, hogy az tüzet, halált, vagy másféle szerencsétlenséget jelent. Sokan azt gondolják, hogy ha a kutya a ház vagy ól fala tövében gödröt kapar, annál a háznál rövid időn belül valaki meghal. Együgyű babonás emberek hiszik azt is, hogy azon a helyen, ahol kutya van eltemetve a földben, eső nem esik, tartós szárazság uralkodik, jég, eső, zivatar támad. Egy régi monda hagyta fenn emlékül, hogy Selmeczvárosa újraépítője, Rössel Borbála hú kutyája temetése alkalmával a várost kénláng vette körül, jégeső, vihar támadt, mennykövek csaptak le és szétszórták az istentelen merénylőket, (akik a hü ebet elpusztították), az eb sírjából pedig láng csapott ki.² Babonás emberek azt is hiszik, hogy az olyan kutya, amelyik valamelyik folyóvízről van elnevezve, meg nem vész; annál a háznál, amelyet ilyen kutya őriz, tűz nem üt ki, szárazság nem lesz. Részben aztán ez az oka annak, hogy a kutyák többnyire a folyóvizektől veszik a nevüket, no meg az is, hogy mi szeretjük emlegetni a magyar folyóvizeket s ezért van a sok: Tisza, Duna, Körös, Maros, Sajó, Szamos kutyánév.

¹ Ipolyi Arnold: Magyar Mithologia. 242. 243.

A kutyákról nagyon sok közmondás és példabeszéd van, pl Eb ura kurta. Eb ura fakó. Ember teszi a fogadást, eb aki megállja. Kutyahitű. Kutyatermészetű. Ebadta. Ebanyád. Eb szülte. Kutyafajta. Ne kutyálkodjál.¹

A kutya a pásztoroknál a nyáj mellett egy-egy, vagy több embert is pótol: a nyáját éjjel őrzi, nappal teregeti.*

Hogy a kutya mennyire ragaszkodik gazdájához s ennek szavát mily hűségesen teljesíti: erre számtalan példát lehetne felhozni. De legfényesebb kijelentés foglaltatik erre vonatkozólag a legfelsőbb bíróságnak azon határozatában, melyben kimondja: „a kutya tulajdonosa nem büntethető, midőn a kutya a gazdájával veszekedő egyént gazdája védelmezése közben megharapja.“ (Curia 1897. évi nov. 24. 752. és 1898. január 11-ikén 993/897. sz. ítélete.) Mintha csak azt nyilvánította volna ki a legfelsőbb bíróság, miként nagyon természetes dolog az, hogy a hűséges kutya védelmezze gazdáját s mert ez a kutyának saját ösztönéből származik, gazdáját felelősségre vonni nem lehet.

Befejezésül lássunk valamit a kutyák állattanából, vagyis a kutyák életéből.

A kutyának 42 foga van, melyek közül az alsó állcsontban levő zápfogak kettejét farkasfognak nevezik.

A kutya 3—4 éves korában éri el teljes fejlettségét,

¹ Erdélyi János mintegy 300 közmondást jegyzett fel a kutyákról.

² Amíg nálunk ilyen hasznos szolgálatot tesznek a kutyák a pásztoroknak: addig — meg nem érthető módon — Angliában és Skóciában éppen a kutyák olyan sok kárt tesznek a marhákban általában, kivált pedig a juhokban, hogy 1904-ik évben törvényt kellett alkotni a kutyák által a marhákban okozott károokra vonatkozólag Egy skót képviselő azzal állott elő az országgyűlésen, hogy az ő kerületében évenként átlag 29 juhot tépnek szét és 51 juhot marczangolnak meg a kutyák. Az 1904-ben hozott törvény aztán a kutya tulajdonosát tette felelőssé a kutyák által a marhákban okozott minden kárért, akár tudta annak hamis voltát, akár nem.

néha 15 kölyköt is vet egyszerre. (Pedig közpéldabeszéd, hogy ha valaki nagy botlást követ el, azt mondják róla, hogy úgy megbánta, mint az a kutya, amelyik kilenczet fiadzott.)

A kutya élete a legnagyobb gondviselés mellett sem tarthat sokáig, 12 éves korában, néha még előbb is, megvénül, meg-siketül, megvakul s csak kevés éri el a 25-ik évét. A kutyák nagysága és súlya fajok és egyedek szerint különböző. Vannak: véredek, kopók, vizslák, selymérek, tacsók, agarak, szelindekek (dogok), szentbernáthegyi, újfundlandi ebek, nyájörző kutyák, uszkárok, kuvaszok, juhász kutyák, őredek, pincsek, terrierek, mopszok, melyek aztán fajok szerint ismét különböző neveket viselnek.¹

2. A rendőr-kutyákról.

A kutyák különben is hézagos története nagyon is csonka lenne, ha meg nem emlékezném a *rendőr-kutyákról*.

A legújabb időkben kísérleteket tettek arra, hogy a kutyáknak hűségét gazdájukhoz, éberségét és szaglásuknak rendkívüli finomságát nem lehetne-e felhasználni rendőri és csendőri nyomozásoknál? A kísérletek rendkívül meglepő eredményeket mutattak fel s a kutyákat „az észszel határos ösztönük miatt”² az állatok között legmagasabb helyre, mindjárt az emberek mellé emelték, amelyek, ha beszélni nem tudnak is,³ de teljesen megértik az ember beszédjét s utasításait.

¹ Aki mindezekről bővebb felvilágosítást kíván, megtalálja Monostori Károly: „Ebtényésztés” című könyvében. (Franklin-Társulat kiadása.)

² Panajott Sándor altábornagy Pozsonyban, 1911. májusban tartott felolvasásában.

⁴ Hírlapok beszéltek arról, hogy Németországban van egy beszélő kutya. Azt pedig teljesen megbízható tanuktól hallottam, hogy Fiúmében egy magas rangú hivatalnok leányának van egy 6 éves, foxterrier-faj, Duci nevű kis szobai kutyája, amelyik ezt a szót: „anyám”, tisztán kimondja s ezt, hogy: „gazda”, úgy ejti ki: „gadda”, s jól ismeri a család minden tagjának a nevét s a neki átadott tárgyat egyenesen viszi a névszerint megnevezett családtaghoz.

És ez által el van döntve az állati okosság és hűség kérdése, mely eddig a kutya és ló között ingadozott s a kérdés a kutyák javára dült el. A ló okosságában és hűségében sem lehet ugyan kételkedni, de ezt nem tudjuk úgy a társadalom szolgálatára fordítani, mint a kutyákét, amelynek messze menő gyakorlati hasznát vehetjük a közbiztonság érdekében s a nyomozásoknál, ha kellő gondot fordítunk erre a most még nagyon is mostohán kezelt ügyre.

Ha tudnám, hogy az általam őszintén nagyrabecsült közbiztonsági közegek rossz néven nem vennék, azt mondanám, hogy egy ügyes rendőr-kutya némely esetben egy ügyes embert pótol.

A rendőr-kutyának kétféle hivatása van: a nyilvános közbiztonsági közegeknek, rendőröknek, csendőröknek, határőröknek, erdőőröknek, pénzügyőröknek szolgálatközben való oltalmazása, valamint kitűnő szaglász és erejük által a gonosztevők felfedezése, letartóztatása s bűnhődésének elősegítése. De kiváló szolgálatot tehet eltévedt gyermekek és elveszett tárgyak felkeresésénél is. A rendőr-kutya, mint védő, az őrzőalkalmával figyelmezteti gazdáját a veszélyre, a menekülő embert meg fogja és el nem ereszt, a hozzáférhetlen helyen rejtőzőt felkeresi, a vízbeesettet kihúzza, üzenetet visz az őrszobába, a tömegből a megjelölt gonosztevőt kiválasztja és ha meg nem foghatná, megugatja.

Ismeretes dolog, hogy minden embernek sajátos szaga van, amely különbözik minden más ember szagától; így nem lehet egészen a csudák közzé tartozónak mondani, hogy a rendkívül finom szaglász rendőr-kutya a szag után nyomon követi és felismeri a keresett embert. Hiszen tudjuk, hogy a közönséges házőrző kutya is messze el tud haladni a gazdája nyomán. Úgy az egyik, mint a másik kutya a szag után indul, orrát a földre tartja s szaglászva halad. Épen azért a keresésre indított kutyával megszagoltatják az ember kezét,

amiből valami tárgyat elveszített vagy hátrahagyott ruháját, amelyet viselt s az ebből eredő szag felszimatolásával indul útjára a rendőr-kutya s ezt a szagot keresi a nyomokon s megtalálva, halad azon tovább.¹

A rendőr-kutya kétségtelenül ott játszhat legfontosabb szerepet, ahol kisebb a forgalom s szabadabb a térség, vagyis vidéken és nem nagyobb városban. Vidéken a mezőkön és réteken a rendőr-kutya még 60 óra elteltével is megtalálja a keresett ember nyomát. Egészen másként van ez városokban, ahol ezer és ezer ember, sokféle állat megfordul az utczákon, ahol az utcákat locsolják, seprik, kotorják, — ahol benzines automobilon, petroleumos járművek járnak, — ahol aszfalt vagy gránit kőburkolat van: ilyen helyeken a nyom és szag hamar megsemmisül s zavarba hozza a legfinomabb szaglász rendőr-kutyát is, de sok esetben mégis lehet elérni eredményt vele.

¹ Az 1911. évi január hóban nyomára jött a fővárosi államrendőrség, hogy a fővárosból vagy vidékéről temérdek erkölcssten — német nyelvű — könyv és kép megy külföldre, nemzetünk gyalázatára. De sehogysem tudtak nyomára akadni a szennyes tartalmú küldemények forrásának. Hosszas megfigyelés után végre rájöttek, hogy az erkölcssten könyveket és képeket egy nő adogatja postára a különböző postahivatalokban De ez a nő, aki magán-detektívvel kísértette magát mindenfelé, hogy ez figyelmeztesse őt minden veszélyre, oly ügyesen kisiklott mindenkor a rendőrök kezéből, hogy lakását nem tudták kinyomozni. Végre lovag Bialovszkurszky Géza titkos rendőrt bízta meg az ismeretlen nő lakhelyének kinyomozásával. Ez magához véve már nagy hírre vergődött Boy nevű rendőr-kutyáját, addig járt a postahivatalokba, míg egyszer a rákosfalvi postahivatalban sikerült találkozni az ismeretlen nővel, akit körülszagoltatott kutyájával s a nő távozása után félórával megindította kutyáját a nő keresésére és Boy a nő nyomán haladva, Rákosfalváról erdőn-mezőn keresztül elvezette gazdáját Rákos-szentmihályra, ahol egy ház előtt megállva, ugatással adta híri, hogy oda ment be a nő. És itt csakugyan megtalálták a nőt: B. Irmát és szeretőjét s az erkölcssten iratok és képek raktárát.

A rendőr-kutyának legnagyobb hasznát lehet venni az erdős, bokros, nádas, bozótos helyeken, ahová az ember nehezebben juthat be, vagy ahová a talajviszonyok, vagy a gonosz emberek ott rejtőzködése folytán veszedelmes a közelítés. A rendőr-kutya könnyen bemegy azon helyekre, vagy megközelíti azokat s a keresett ember megtalálása esetén, ugatással elárulja annak rejtkehelyét.

Kiváló hasznát vehetik a csendőrök a rendőr-kutyának a portyázás, fogolykiséret, fogolyőrizet alkalmával. „Hány esetben lenne a fegyverhasználat elkerülhető, ha a menekvő gonosztevőt a rendőr-kutya venné üldözőbe, állná el útját, vagy épen leteritené s a csendőr megérkezéig féken tartaná, vagy az ellenszegülőt földre teperné s az egy halálos vagy életveszélyes szúrás vagy lövés helyett, egy pár éles fog nyomát vinné csak magával!“¹ Milyen megbecsülhetetlen utitárs lehet a rendőr-kutya az ő éles látásával, éberségével és csudálatos ösztöne² finom szimatjával az éjjeli szolgálatnál és milyen gyors és biztos posta, hogy a nyakörvén alkalmazott kis táskában parancsot vagy jelentést vigyen egyik helyről a másikra, egyik csendőrtől a másikhoz!

Ami a csendőrökre áll, ugyanaz áll a rendőrökre, a katonákra és felvigyázással megbízott egyéb hivatalos közegekre. Hány erdőrt mentene meg az orvvadászoktól egy

¹ Panajott S. és t. Útmutatás csendőrségi szolgálati czélokra alkalmazandó kutyák beoktatásához. Székesfehérvár, 1898.

² A kutyáknak a veszélyt előre megérező csudálatos ösztönére vall az a sokszor tapasztalt tény, hogy a tűzveszedelmet előre megérik s keservesen vonítanak, — ha veszett kutya jár a faluban, a falu összes kutyái félénk ijedtséggel vonítanak s nyugtalanul járnak az udvarban, vagy buvó helyet keresnek. Az 1911. évi június 8-ikára virradó éjjel a Kecskeméten nagy rombolást tett, de Budapesten is észlelt földrengést közvetlenül megelőzőleg Ó-Budán a kutyák rémítően vonítottak s a szemközi Margitszigeten csakugyan meg is rázkódott a föld, melynek emberáldozata is volt.

rendőr-kutya, tudtul adván ezeknek leselkedését! Milyen hasznát vehetnék a rendőr-kutyának a határrendőrök a ki- és bevándorlás céljából való átszökés ellenőrzésére és a pénzügyőrök a csempészet megakadályozására! Sőt kiváló szolgálatot tenne az az életmentésnél vízbeesés vagy tűzveszedelem esetében.¹

Kétségtelen, hogy nem minden kutya alkalmas rendőr-kutyának. A *vadász-kutyának* már vérében van a vadak utáni vágy, azoknak üldözése s így nem lehet elvárni tőle annyi fegyelmezettséget, hogy erről a szenvedélyéről véglegesen lemondjon s alig lehetne feltenni róla, hogy midőn magános küldönczszolgálat teljesítése közben egy vad akadna útjába, el ne felejtkeznék arról, hogy neki kitérés nélkül a leg-egyenesebb utón kell igyekeznie a kijelölt helyre s meg ne kergetné a vadat. Az úgynevezett *vér-eb* szintén nem való rendőri szolgálatra, mert ez vadul ráveti magát zsákmányára, fogait bemélyeszi ennek húsába s nem ritkán összemarczangolja,² holott a valódi rendőr-kutya nem harap, hanem megtalált emberét csak hosszasan megszagolja, felismerve megugatja, esetleg megfogja s letartóztatja, anélkül, hogy megharapná.³

¹ Szerednye községben 1911. ápr. 6-án történt tüzeset alkalmával Manolja Jánosné az égő házba szorulván, a nagy füst és forróság miatt összeesett. Szeibel Pál csendőr az őrmester rendőr-kutyájával berohant érte, mivel félkézzel fegyverét fogta, csak félkézzel emelhette fel az asszonyt; a kutya ezt látván, megragadta az asszony szoknyáját s így kettőjüknek sikerült kimenteni az asszonyt a tűzből, habár a mentés alkalmával a kutya féldoldala erősen megperzselődött s talpán is égési sebeket szenvedett.

² Amerikában ezen veszedelmessége daczára 1890. óta a vér-ebet használják rendőr-kutyának.

³ Lovag Bialovszkurszky fővárosi titkos rendőr Boy nevű rendőr-kutyája oly módon tartóztatott le egy menekülőt, hogy első lábaival körülölelte az ember lábait s úgy tartotta gazdája megérkezéséig.

A legalkalmasabb rendőr-kutyák: a német juhászkutya, airedale-terrier, doberman-pincs, rottweiler-faj, valamint az újfundlandi kutya. Azonban a mi kutyáink között is több faj van, ami rendőr-kutyának kiképezhető. Ilyen pl. a komondor, a nagyobb fajta juhászkutya, a kuvasz és farkas-fajta kutya, melyeknek hűségét, tanulékonyágát s ügyességét kétségbevonni nem lehet. (Bizonyosságul szolgálhatnak erre a csendőrségnél és katonaságnál tett különféle kísérletek.)

A rendőr-kutya csak kiképzés folytán válhatik alkalmassá rendőri szolgálatokra. A kutya első oktatása 4—5 hónapos korában a név adásával kezdődik, melyet a kutyának tökéletesen ismernie kell. Nevelése 3—4 hónapot, idomítása, vagyis kiképzése pedig 8—10 hónapot vesz igénybe. Kilenc hónaposnál fiatalabb és másfél évesnél idősebb kutyát idomítani nem ajánlatos.¹

Németországban úgy az idomitónak, mint a kutyának vizsgát kell tenni.*

Németországban van legjobban kifejlődve a rendőr-kutya-intézmény, ahol alig van külvárosi rendőrség vagy csendőrség idomított rendőr-kutyák nélkül, úgy, hogy Németországban több mint 400 rendőrség alkalmazza, s magában a Poroszkirályságban 250 rendőr-kutya áll a csendőrök rendelkezésére, holott itt sem igen régibb ez az intézmény 10—12 évesnél. Innen terjedt el a rendőr-kutyák megkedvelése Francia-, Olasz-, Oroszországba, Angliába, Svájcba és Ausztriába.

Ha őszinték akarunk lenni, minden szerénység mellett is elmondhatjuk, hogy hazánkban még ennél is előbbi időről

¹ A rendőr-kutyák kiképzésére kiválóan alkalmas az: „*Útmutatás csendőrségi szolgálati célokra alkalmazandó kutyák beoktatásához*“ című, Panajott Sándor, Matékovics Lajos és Sándor László csendőrtisztek által összeállított füzet, mely Székesfehérváron 1898-ban jelent meg.

² Hogy általánosságban mik a vizsga tárgyai, az kiténik alább a pozsonyi rendőr-kutya-vizsga felemlítésénél.

találunk nyomára annak, hogy kísérletet tettek már a kutyának a közbiztonsági szolgálatba bevonásával.

Ott, ahol Máramarosvármegye és Erdély legészakibb csúcsa Bukovinánál érintkezik, egy különálló magaslaton, 1100 méter magasságban áll a m. kir. csendőrségnek Priszlop nevű őrse a Máramarosszigettől Kislibaba község felé vezető stratégiai úton, amelyen az utolsó bukovinai állomás és Borsa közt 60 kilométer hosszúságban nincs egyetlen egy falu se. Ez a csendőrőrs (a máramarosvármegyei Priszlop), tekintendő Magyarországon a rendőr-kutya-intézmény kiindulási pontjának, vagy úgyszólván a kutya csendőri szolgálatba alkalmazása bölcsőjének. Ezen a csendőrőrsön már 1892-ben alkalmaztak egy elkorcsosodott bernáthegyi kutyát a laktanya őrzésére.¹ Ez a kutya megunván ott a magányosságot, követni kezdte a járőrt útjában s annyira megtanulta ott a járást, hogy nem-sokára vezetője lett ott a még nem elég helyismerettel bíró új csendőröknek. Lassanként azután nemcsak vezetőnek és kísérőnek, hanem küldöncznek is, az őrsről a járőr után és a járőrtől az őrsre, használták ezt a kutyát, vagyis betanították csendőr-kisegítő szolgálatra. Ennek a kutyának kiváló használhatóságáról az akkori csendőrségi felügyelő is meggyőződött.

Panajott Sándor csendőrségi felügyelő belátván a jól betanított rendőr-kutyának a csendőrségi szolgálatban való hasznosságát, kísérleteket tett ennek meghonosításával, de kevés sikerrel, mert szigorúan megvitattott, hogy a járőr kutyát vigyen magával az őrzőjára, azzal indokoltatván ez a tilalom, hogy: „a fegyverhasználatot lehet igazolni, de egy kutya-harapást nem.“² Mikor azután Németországban nagyobb len-

¹ Panajott Sándor altábornagy: Visszatekintés a kutyának a magyarországi csendőrségnél alkalmazásáról. Dér Polizeihund. Nr. 1. Wien, 1909.

² Der Polizeihund. Wien, 1909. Nr. 1.

dületet vett a rendőr-kutya-intézmény, a hivatalos körök Magyarországon is engedékenyebbek lettek ebben a kérdésben s 1897-ben megengedték, hogy az erdély-romániai határ egyik őrén rendőr-kutyát alkalmazzanak. És 15 évnek kellett elmúlni, hogy a rendőr-kutya-intézmény Magyarországon is némi kis hírnévre vergődjék a pozsonyi rendőr-kutya-vizsga által.

Pedig a csendőrtisztek¹ összeállva, már 1898-ban német írók nyomán összeállítottak és a csendőrség céljainak megfelelőleg átdolgoztak egy „*Útmutatás csendőrségi szolgálati célokra alkalmazandó kutyák beoktatásához*” című füzetet,² melyben szólnak a kutyának a csendőrségi szolgálatban való hasznáról, a kutya fájának megválasztásáról, a kutya ápolásáról, elhelyezéséről, a szolgálatközbeni ellátásáról. Ugyan- ebben meghatározták a kutyákra vonatkozó vezényszavakat.³

Ennek dacára mégis oly nehezen kezdünk megbarátkozni ezzel a nagyfontosságú intézménnyel, holott Németországban már 6 oktatókönyv foglalkozik a rendőr-kutya oktatásával, idomításával s ezek közül egy már a 9-ik kiadást érte el és 20.000 példányban forog közkézen,⁴ míg nálunk arról az egyetlen egy kis füzetéről is csak kevesen tudnak.⁵

¹ Ezek a derék csendőrtisztek voltak 1898-iki rangjuk szerint: Panajott Sándor ezredes, Matékovits Lajos százados és Sándor László főhadnagy.

³ Megjelent Székesfehérváron, 1898.

³ Ezek a magyar vezényszavak a következők: helyre, ugass, feküdj, ülj le, fogd meg, hozd ide, add ide, keresd, hol van, hopp. pfúj, vidd, hozd, előre, jobbra, balra, hó l mi az, pszt, víz, keress vizet, keresd!

⁴ Panajott Sándor altábornagynak hozzám intézett s Pozsonyban 1911. évi június 25-én kelt leveléből.

⁵ Úgy hallottam, hogy Panajott Sándor altábornagy most foglalkozik egy, a rendőr-kutya oktatására szolgáló német könyvnek magyarra fordításával, amely remélhetőleg lendületet fog adni azon törekvésének-melynek már 15 éve áll szolgálatában s melynek első sikere az 1911. évi június 11-iki pozsonyi rendőr-kutya-vizsga volt.

A rendőr-kutya-intézmény meghonosítására még 1909-ben alakult Bécsben egy „Osztrák-Magyar rendőr-kutya-egylet”,¹ s ugyanazon évben még folyóiratot is adott ki: „Dér Polizeihund“ (A rendőr-kutya) czim alatt. Ennek az egyletnek alapszabályait 1911. évi márcz. 17-ikén a m. kir. Belügyminisztériumhoz is beterveztették a pozsonyi tagok megerősítés végett, azonban ezek megerősítést nem nyertek, mert a m. kir. Belügyminiszter nem erősíthet meg külföldi egyesületi alapszabályokat s azt sem engedte meg, hogy az a külföldi egyesület Pozsonyban vagy általában Magyarországon fiók-egyletet létesítsen.

Ez a körülmény adott azután alkalmat a pozsonyiaknak arra az elhatározásra, hogy kezdeményezzék egy „Magyarországi rendőr-kutya-egyesület” megalakítását, melynek létesítésére a „Rendőrtisztviselők országos egyesülete” kéretett fel.

Habár az „Osztrák-Magyar rendőr-kutya-egylet” alapszabályai nem is nyertek megerősítést a mi részünkről, ez nem akadályozta az egyletet abban, hogy a Bécsben 1910-ben megtartott nemzetközi rendőr-kutya-vizsga mintájára Pozsonyban 1911. június 11-ikén egy hasonló nemzetközi rendőr-kutya-vizsgát mutasson be az érdeklődő hazai és külföldi közönségnek.

Ez volt az első rendőr-kutya-vizsga Magyarországon, amely alkalommal elsősorban a fiatal, még nem teljesen idomított kutyákat mutatták be a vizsgarend azon pontjaira nézve, melyekben már kiképzést nyertek, azután következtek a kiidomított kutyák egyenként és külön-külön. Egy kutyának a vizsgája félóraig tartott. A gonosztévők üldözését és általában, ahol a kutyáknak idegen emberekkel való érintkezéséről volt szó, az e célra külön készült biztonsági

¹ Székhelye: Wien, I. Fleischmarkt 10.

öltözetbe bujtatott embereken, úgynevezett „kísérleti gonosztevőkén mutatták be.”¹

A kitűzött díjakért 13 rendőr-kutya versenyzett a rendőri célokra legalkalmasabb kutyafajok közül: 4 német juhászkutya, 3 Airedale-Terrier és 6 Doberman-pincs. Korra nézve: kettő 1908-ban, nyolc 1909-ben és három 1910-ben született. Ezek közül a legfiatalabb nyerte az első díjat.² A versenyző kutyák közül 2 magyarországi volt, a többi Németországból és Ausztriából. A német juhászkutyák gyorsaság és bátorság,

¹ A pozsonyi 1911. évi június 11-én megtartott rendőr-kutya-vizsga rendje a következő volt: *Pórázon-vezetés:* lazán tartott póráz mellett a kutyának a vezetőtől jobbra vagy balra ezt minden irányban követni kell. *Követés szabadon* láb mellett. *Lefekvés:* egy kijelölt helyen fekvé marad, míg a vezető elhívja. *Tárgyak megőrzése:* egy czövekhez kötve, a tárgyat idegen által megfogalni vagy el vétetni nem engedi. *Élelem megtagadása* idegen kézből. *Parancsra hangot adni. Jelentést áthozni:* a nyakörvhöz megerősített kis táskában a járótól vagy állótól jelentést hoz az őrtanyára. *Eldobott tárgyak előhozása. Elvesztett tárgyak keresése:* miután egy lábnyomról vagy a keresendő által hordott tárgyról szimatot vett, a vezető vagy egy idegen nyomán egy, ez által elvesztett vagy elrejtett tárgyat felkeres, azt előhozza, vagy az eltávozott vezető vagy idegen nyomának megtartásával felkeresi ezt s az idegent megugatja. *Előhozni akadályokon át. A gonosztevők által eldobott tárgyak előhozása. Ugrás* legalább másfél méter magas falon át. *Cserkészés és megugatás,* ha szükséges, megragadás; udvarok, kertek s át nem tekinthető tereprészek átkutatása vezényszóra, a megtalált ember megugatása, míg a vezető odaérkezik, szökési kísérlet esetén annak visszatartóztatása, üldözése, megállítás, feltartóztatása s megugatása. *A vezető megvédése* parancs nélkül, de mihelyt a támadó a támadással vagy ellenszegüléssel felhagy, ennek elengedése, a csendesen álló mellé lefekvés, annak csendben követése, támadáskor a fegyveres kar megragadása és lehúzása. *Általános fegyelem:* feltétlen engedelmesség.

² A vizsgán az első díjat Zajc bécsi főhadnagy Sepp nevű 13 hónapos, német juhászkutyafajbéli kutyája nyerte, amely 6 hétig állott még csak szakszerű kiképzés alatt s ennek daczára minden feltételnek fényesen megfelelt, az elfogott gonosztevőkön folyton a szemébe nézett s a gazdája biztonszága érdekében soha el nem eresztette. A második díjat Hein osztrák csendőrormester Benó nevű Doberman-pincs fajbéli kutyája nyerte el feltétlen engedelmességéért s hogy időmítőját mindenben híven utánozta, t. i. katonás fellépésben, gyors megállásban, határozott fordulatokban. A harmadik díj nyertese volt dr. Witzelhuber Károly bécsi tanár Rowdy nevű, Airedale-Terrier fajbéli kutyája kitűnő fegyelmzettsége és feltétlen engedelmessége miatt.

az Airedale-Terrier-k fűrgeség és fegyelem, a Doberman-pincsek kiváló szimat tekintetében tűntek ki.

Ez a kitűnően sikerült pozsonyi első rendőr-kutya-vizsga talán meg fogja törni azt az érthetetlen közönyt, amelylyel hazánkban a rendőr-kutya-intézmény iránt viseltetnek¹ s lassanként felismerik a rendőr-kutya kiváló hasznosságát a közbiztonság szolgálatában s nemsokára megalakítják itt is a rendőr-kutya-egyesületet.²

3. A kutyák védése.

Ha a kutyák olyan hűségesek az emberhez, illő, hogy az ember szelíden, jól és okosan bánjék a kutyákkal, s ahol kell, *védje* azokat; másként, meg azért is, mert a kutya-tenyésztés jó jövedelmi forrás lehet, ha t. i. valaki fajkutyákat tenyészt. És sok ember előtt nagy értéke van a kutyának.³

¹ Hogy nálunk milyen kicsinyléssel vagy közönnyel fogadták a rendőr-kutyákra vonatkozó minden mozgalmat, nyilvánvaló abból, hogy a pozsonyi rendőr-kutya-vizsgáról a fővárosi és más napi lapok meg sem emlékeztek még utólagosan sem, holott, eltekintve a Pozsonybaa megjelenő magyar és német nyelvű összes lapoktól, sok külföldi, így a „Neues Wiener Tagblatt,” a „Fremdenblatt” stb. is, hasábokat Irtak erről a valóságos eseményről.

² Hazánkban még tulajdonképen csak 2 rendőr-kutya emelkedett hírnévre: Sajó Sándor államrendőrségi tanácsos Lux nevű kutyája, melyet Magdeburgból hozatott — hir szerint — 800 márkáért, (egy farkasfejű him kutya s annyira félli gazdáját, hogy ha valaki csak kezét nyújt is gazdája felé, arra rárohan), a másik lovag Bialovszkurszky Géza titkos rendőr Boy nevű, fehérszőrű, angol Bulldog kutyája, mely már sok nevezetes nyomozást teljesített. Van még Luxnak 2 kis pompás leszármazottja az Iványos Gyula állami rendőrfogalmazó birtokában, de ezek a festeni való rendőrkutyák még nagyon fiatalok.

³ Az orsz. állatvédő egyesület állatmenházába tartásra adatott az 1911. év tavaszán egy rendőr kutya-kölyök, melyet gazdája 1200 koronáért hozatott Párisból.

A *talált kutyát* nem szabad elfogni megtartási szándékkal, hanem át kell azt adni a gazdájának, vagy a hatóságnak, mert aki az ilyen módon birtokába került kutyát nyolcz nap alatt sem a gazdájának, sem a hatóságnak (községi vagy városi előljáróságnak) át nem adja: a jogtalan elsajátítás vétségét követi el, amelynek büntetése három hónapig terjedő fogház és ezer koronáig terjedhető pénzbüntetés. (1878: V. t.-cz. 365. §.)

Különös védelembe veszi a törvény a *nyájörző kutyákat*, amelyeknek lelövése az idegen ingó vagyron szándékos meg rongálásának vétségét képezi s büntetése három évig terjedhető fogház és száz koronától kétezer koronáig terjedhető pénzbüntetés. De ugyanezen büntetés van szabva más idegen kutyának szándékos és jogtalan elpusztítására is. (1878.V. t.-c. 418. §.)

A kutyákat *kínozni* sem szabad, mert — ha valakit már saját emberséges érzése vissza nem tart ettől, féljen a törvénytől. A törvény nyolcz napig terjedhető elzárással és kétszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel bünteti azt, aki a kutyát kínozza, vagy durván bántalmazza, úgyszintén azt is, aki az állatkínzás ellen kiadott rendeleteket megszegi. (1879: XL. t.-cz. 86. §.)⁴

¹ *Olaszországban* még annyira sem védik a kutyákat, mint nálunk. Ott még most is szokásban van az az embertelen népmulatság, hogy a kutyát petróleummal leöntik s azután meggyújtják. *Görögországban* a népmulatság alkalmával tüzesvassal sütögetik a kutyát és macskát.

Ellenben *Spanyolországban* — ott, ahol másként az eléggé nem kárhoztatható nyilvános kegyetlenségek: a bikaviadalok divatban vannak — Madrid város polgármestere 1909. év őszén az állatvédelem szempontjából a következő rendeletet adta ki: „Tiltva van az állatok kegyetlen ütése, a kutyák üldözése és kövel való dobálása. Vízállomány esetében azt be kell jelenteni a hatóságnak. Igás vagy vonó állatokat túlságosan terhelni nem szabad. Az istállók és szerszámok tisztán tartandók. Ezeket a hatóság időről-időre meg fogja vizsgálni. Tollas jószág és madarak eladási helyén a legnagyobb tisztaság uralkodjék, úgy a sertéseknél is. Beteg állatokat el kell különíteni. Az állatszállító vasúti kocsik tisztán tartandók, fészkek és tojások kiszedése tilos, valamint azok eladása is. Ezeknek megszegése vagy intés, vagy 50 pesetáig terjedő bírság.“ (Egy peseta ami pénzünk szerint 95 fillér)

Már pedig minden *ebtartási szabályrendeletben* meg van írva, hogy a kutyák kínzása, sőt azoknak pusztá ingerlése is szigorúan tiltatik.

Vannak, a kik a *nyájörző kutyáknak kolonczzal ellátását* az állatkínzáshoz akarják sorozni, kivált midőn látják, hogy az ilyen kolonc a kutya térdét véresre veri. Pedig hát a különböző érdekek összeütközésénél a kutyákra nézve ez a kisebb baj, mert megmaradásukat biztosítja. Ugyanis a „vadászatra jogosítottakon kívül senkinek sem szabad a vadászterületre semmi fajta ebet bocsátani; — kivétnek a nyájörzők, kik azonban kötelesek ebeik nyakára olyan nehezéket függeszteni, mely első lábaik térdein alól három centiméternyi távolságban lóg le.“ (1883: XX. t.-cz. 16. §.) A nyájörzők sokszor elég sajnó szívvel teszik kedves kutyáik nyakára ezt a koloncot, de kénytelenek vele, mert „aki a nyájörző ebekre vonatkozó intézkedések ellen vét: két koronától húsz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik. (Az 1883. XX. t. ez. 32. §.) Ez a kolonc arra való, hogy a vadakat a nyájörző kutyák ne pusztíthassák. És így ez a kolonc életüket biztosítja, mert különben a vadászati jog tulajdonosa által a vadászterületen mindenkor jogosan elpusztíthatok volnának.¹

De — köztünk legyen mondva — azok a leleményes és okos alföldi nyájörző kutyák némely tekintetben ki is játsák a törvényt. (Ezt nem árulkodásból mondom el, hanem a szájalom enyhítésére.) Bizonyosan gyűlést tartottak valamikor, egy fényes délben, a nagy síkságon, a délibáb fehér rezgő leple alatt és azt mondták magukban: „Jó! ha törvény hát legyen törvény, — de legyen nekünk is eszünk — mert úgyis úgy tartják, hogy a kutyának több esze van, mint kutyának kellene lenni — és segítsünk magunkon, a hogy tudunk.“ És elhatároz-

¹ Az 1904. évi angol törvény — mely a kutyák által a marhákban okozott károkról intézkedik — még szigorúbb, mert elrendeli, hogy a juhokat zaklató kutyák napnyugtától napfelkeltéig megkötve tartassanak.

ták, hogy a nyakukra kötött kolonczt ugyan túrják el, de ha szaladni akarnak, hogy a kolonc ne verje térdeiket: kapják és fogják a szájukba s úgy fussanak. Most aztán széltire azt lehet látni, hogy a *kolonczos nyájőrző kutyák szájukba kapják a kolonczt s úgy szaladnak vele.* És bizony ez a czélszerti futási mód lassanként divattá válik az egész *kutyavilágban.* Ne is bántsuk őket azért, mert hiszen így a vadászterületen kárt nem tehetnek, mivel ha szájukban a kolonc, a vadakat, vagy azok fiait el nem foghatják, ha pedig hirtelen kieresztik szájukból a kolonczt, ez olyat üt a térdükre, hogy meg kell állniok, míg magukhoz térnek s ez idő alatt még a sánta nyúl is elmenekülhet előlük.

Arra azonban vigyázni kell, hogy a törvény szerint a nyájőrző kutyákra alkalmazandó *kolonc* az okvetlenül *szükségesnél nagyobb és súlyosabb ne legyen,* — s ki ilyent lát, azt ne hagyja szó és orvoslás nélkül . . .

A *kutyáknak vasúton való szállítására* vonatkozólag külön rendelkezések vannak, melyeknek célja nagyobbára a kutyáknak védelme.

„Kutyákat és más állatokat az utasoknak a személykocsikba magukkal vinni nem szabad. Kivételt képeznek a *kis ebek,* melyek ölben vitetnek, feltéve, hogy azok ott léte ellen az ugyanazon szakaszban együtt utazóknak kifogásuk nincs. Nagyobb kutyáknak, nevezetesen *vadász-kutyáknak* magával vitele a harmadik kocsiosztályba kivételesen megengedhető, ha kíséroiikkal együtt külön szakaszban szállítatnak. Az utasok által magukkal vinni kívánt egyéb kutyák szállítása elkülönített rekeszekben történik.“ (Vasúti üzletszabályok. 1892. évi 83289. sz. kereskedelmi miniszteri ren. 27. §.)

Aki ilyen módon szállítat kutyát, legyen gondja reá, hogy azt a *megérkezés helyén valaki várja* a vonat megérkezésekor és azonnal átvegye, különben a kutyát elbocsátják, mert „az olyan kutyákat, melyeket a rendeltetési állomásra

érkeztek után azonnal el nem visznek, a vasút őrizet alá venni nem tartozik.“ (Előbbi rendelet 27. §.)

Arra is legyen gondja a kutya szállítójának, hogy *a kutya éhséget és szomjúságot útközben ne szenvedjen*. Mert a vasúton szállítás alkalmával „*az etetést és locsolást csak a fél kívánatára kell teljesíteni, míg az itatást minden 24 órában egyszer, ha az állatok a berakodás idejétől számítva 24 óránál több ideig vannak uton.*“ (Magyar kir. államvasutak 1893. évi 171613. sz. rend. 113. sz. útmutatás 150. §.)

Különben nagyon helyes és bölcs rendelkezése avasutaknak, hogy: „*a midőn kutyákat kísérők nélkül szállítanak, akkor, ha a szállítás előreláthatólag hosszabb időtartamú, a földától azt kell követelni, hogy a fuvarlevélbe nyilatkozatot írjon be, melyben azt kérje, hogy a kutyákat útközben etessék és itassák* (M. kir. államvasutak 1897. évi 166805. sz. ren. 21. sz. a. kiadott utasítás IV. czim 5. czik.)

Íme! tehát csak az utasítást kell tudni és megfogadni, akkor nem szenvednek a vasúton szállított kutyák.

Ha beteggé lesz a kutya vagy macska, vagy más háziállat, sietni kell vele vidéken az állatorvoshoz, vagy Budapesten a *m. kir. állatorvosi főiskola*¹ kezelése alatt levő állatkórházba, ahol azok a szükséges ápolást megnyerhetik.

Ebbe a „kis állatok kórházába“ felvétellett *1901. évben* 942 állat, a melyek közül 762 eb és 78 macska volt, — *1902 évben* felvétellett 1003 állat, melyek közül 810 eb és 85 macska volt — *1903 évben* felvétellett 1015 állat, melyek közül 824 eb és 52 macska volt; végre az *1904 évben* felvétellett 973 állat, melyből 774 eb és 81 macska volt.²

Íme tehát meg van az alkalom a beteg kutyák és macskák gyógyítására is.

¹ Az állatorvosi főiskola Budapesten, VII. kér. Rottenbiller-utca 23. sz. a van.

² Ezek az adatok az állatorvosi főiskola évkönyveiből vannak kivéve. A többi állatok névszerinti felsorolása nem tartozik ide.

4. A hamis kutyák.

Némelyik kutya természeténél fogva hamis, másik a vele való bánásmód miatt lesz azzá. De nincs olyan rossz természetű kutya, melyet meg ne lehetne szelidíteni.

Soha *nem szabad* a kutyát *ingerelni, evésben, ivásban akadályozni*, vagy ok nélkül *uszítgatni* emberre, vagy állatra. Ez nagy mértékben kifejleszti benne a veszélyes hajlamokat s mérgessé, ingerlékennyé teszi.

Temérdek sok baj származhatik a kutyának emberre, vagy állatra *uszításából* s ezért a kutya gazdája a törvény előtt felelős.

„Ha valaki mások házi állatjait zaklattatja és maratja: más vagyona megrongálásának vétségét követi el.“ (Belügy-miniszter 1887. évi 4130. sz. határozata.) És az idegen ingó vagyon szándékos megrongálása vétségének büntetése három évig terjedhető fogház és 100 koronától 2000 koronáig terjedhető pénzbüntetés. (1878: V. t.-cz. 418. §.)

Sőt, ha a kutya *uszítás folytán embert mar meg* s rajta testi sértést ejt, úgy tekinti a törvény, mintha maga a kutyát uszító okozta volna a sértést s a sérelem nagysága szerint a rendes büntető bíróság által büntetetik. (Minisztertanács 1893. évi július 7-iki határozata.)

Némelyek azt állítják, hogy ha a mérges kutyát *megkötik*, mérgesebbé lesz. Még ha így volna is, mégis rendesen kötve kell tartani a hamis kutyát, hogy vesztére ne legyen magának és bajba ne kerítse gazdáját. Mert mind a kettő könnyen bekövetkezhetik.

Az olyan kutyát, amelyik valakit *megtámad*, valamint a *kártevő* kutyát szabad lelőni, — hasonlóképen a közbiztonságra veszélyes kutyát is. (Ezeket több alkalommal kimondta már a bíróság s felmentette a büntetés alól azokat, akik az ilyen kutyákat lelőtték.)

A gazda felelős a kutyája által embereken okozott sértésért, vagy haláláért is, ha ez az ő gondatlansága miatt következett be.

„Aki gondatlanság által embernek halálát okozza: az emberölés vétségét követi el és három évig terjedhető foggázzal büntetendő.“ (1878: V. t.-cz. 290. §.)

„Aki gondatlanság által másnak súlyos testi sértést okozott: három hónapig terjedhető foggázzal és négyszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.“ (1878: V. t.-cz 310. §.)

Ezeket a bűncselekményeket el lehet követni az által a gondatlanság által is, hogy valaki *hamis kutyáját* nem a kellő felügyelet alatt tartja. Mert a bíróságok már számtalan esetben kimondták, hogy „az állattulajdonos büntetőjogilag felelős az állat által okozott testi sértésért, ha az állat veszélyes természetét ismerte“.

De azzal sem lehet védekezni a gazdának, hogy a kutya veszélyes természetét nem ismerte, mert szintén több bírói határozatban ki van mondva, miként: „a kutyát tartó egyén a vagyona biztosítására tartott ebének természetét biztonság tekintetében is kitudni köteles lévén, gondoskodni tartozik arról, hogy állatja valakinek ártalmára ne lehessen s így ha kutyáját sem kötve nem tartja, sem pedig szájkosárral el nem látja: beszámítás alá eső gondatlanságot követ el s büntetőjogilag felelős.“

Szintén bírói határozatokban találni annak kimondását, hogy „a kutya tulajdonosa a hatóság különös intézkedése nélkül is tartozik kutyájára ügyelni s ha ezen felügyeletet elmulasztja és kutyája valakit megmart: ezért büntetőjogilag felelős“.

Pedig még a törvény is külön köteletségévé teszi a gazdának, hogy hamis kutyájára ügyeljen, azt mondván:

„Egy hónapig terjedhető elzárással és négyszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő: akinek birtokában,

vagy felügyelete alatt veszélyes vadállat, vagy olyan kutya, vagy más állat van, melyről tudja, hogy az ember életére, vagy testi épségére nézve veszélyes tulajdonsággal bír s mindamellett a veszély megelőzésére és megakadályozására szükséges elővigyázati és oltalmi intézkedéseket nem alkalmazza.“ (1879: XL. t.-cz. 122. §.)

Ehhez a rendelkezéshez még szigorúbb magyarázatot fűz a *Belügyminiszter*, midőn kimondja, hogy „*harapós kutya* nemcsak *lánczon*, hanem *bekerített helyen is tartandó*, úgy hogy az udvarba jövőkhez ne férhessen, ellenesetben a tulajdonos az 1879: XL. t.-cz. 122. §-ába ütköző kihágást követi el“. (*Belügyminiszter* 1892. évi 3884. sz. rend.)

Megtörténik, hogy a sok *uszítással elkapott kutya* az idegen szekerbe, vagy kocsiba fogott jóságokat az utcán vagy mezőn minden uszítás nélkül is megtámadja s a megijedt jóságok a szekeret, vagy kocsit az árokba rántják, vagy más módon felborítják és a rajta ülők testi sértést szenvednek. No, hát az ilyen esetért is büntetőjogi felelősségre vonják a kutya gazdáját. És pedig ha valaki könnyű testi sértést szenvedett (t. i. a sérelme 8 nap alatt meggyógyult), akkor a gazdáját a közigazgatási hatóság testi épség elleni kihágás miatt (az 1879: XL. t.-cz. 122. §-a alapján) bünteti (amint ez ki van mondva a *minisztertanácsnak* 1899. évi január 7-én hozott határozatában), — de ha valaki nyolez napnál tovább tartó súlyos testi sértést, vagy halált szenvedett: akkor a kutya gazdáját a büntető bíróság ítéli el gondatlanságból okozott súlyos testi sértés vétségéért (1878: V. t.-cz. 310. §.) vagy pedig gondatlanság által okozott emberölés vétségéért (1878: V. t.-cz. 290. §.)

A *hamis kutyát* tehát nappal kötve kell tartani s éjjel is csak zárt udvarban lehet szabadon bocsátani, vagyis akkor, midőn az utcaajtó már be van zárva és kívülről senki nem mehet be az udvarba a házbeliek tudta nélkül. Mert ha a

kutya este harap meg valakit az utcán, azért a gazda nem menekül meg a büntetés alól.

Ha pedig azt tapasztalja a gazda, hogy a kutya természetével nem lehet bírni s annak veszedelmes voltát szelid bánásmóddal sem lehet megváltoztatni: bizony nem tehet okosabbat, minthogy az ilyen hamis kutyát kiirtatja. Addig is azonban jól vigyázzon, hogy a kutya mindig biztosan megkötve legyen és a sokszor találékony és furfangos kutya eszével magát a kötelékből ki ne szabadíthassa vagy pányváját el ne rágja.

Nagy éberséggel kell őrködni vagy őrködtetni a hamis kutyák felett és pedig magának a gazdának, mert akár otthon van, akár nincs, őt vonják felelősségre a kutyája által okozott sértés miatt, ő tartozván távollétében is gondoskodni arról, hogy kutyája kárt ne tehessen.

5. A kóborló kutyák.

A gondatlan ember nem törődik semmivel. És hány gazda hagyja *kóborolni* kutyáját!

Még egy szomorúbb oka is van a *kutya kóborlásának*, nevezetesen az, hogy *otthon nem részesül kellő ellátásban és élelemkeresés végett csatangol*. Sok szegény ember kutyája jut ilyen sorsra. Ahol szűkön van az eledel, a kutya többször kap *favéget* vagy ostort, mint kenyeret, vagy csontot. Mert hát az *alföldi* gyermek szerint a megütött kutya azt ordítja fájdalomában: „*fa-vig fa-vig*“, jelezni akarván, hogy a *fa vége* (bot, dorong) érte. Azt meg tudja mindenki, hogy az *Alföldön* azt kiáltják a kutyának, mikor a házból, vagy pitvarból ki akarják zavarni: „*ostort te!*“, amiből a kutya megérti, hogyha ki nem megy, végig húznak rajta néhányat a csepümadzag *ostorral*, mely rendszeren e célra van a veréczére akasztva.

A *kóborló kutyák* nagyon veszedelmesek, mert élelem-szerzés végett szerteszét járván, nem tekintik a faluk, vagy megyék határait, hanem oda mennek, ahol valamit sejtenek s elhurcolják egyik helyről a másikra a *ragályos betegséget*, — sőt *az ilyen kutyákra senkinek sem lévén gondja, sokkal könnyebben kaphatják meg a veszéttséget, ezt a veszedelmes állatbetegséget.*

És mennyi sok *gazdátlan, kóborló kutyát* lehet találni minden felé !

Ezek a szerencsétlen állatok aztán ki vannak téve az elpusztulásnak és elpusztításnak !

Míg a kutya, mint házi állat, a gazdája házánál, vagy annak földjén a törvény által is védelemben részesül, addig a felsőbbi ítéletek szerint: „Kutyák lelövése idegen vadászterületen nem büntetendő.“ — „Idegen vadászterületen szabadon járó kutyát a kerülő lelőheti.“ — „*Szájkosárral* szabály ellenére *el nem látott* idegen kutya lelövése nem büntethető.“ — „Vadászterületen *idegen kutya* kártétel esetén és anélkül is a vadászatra jogosított által lelőhető.“ — „Emelteiken feállított *hurokba került* idegen kutyát a telektulajdonos agyonütheti.“ — „Idegen *kártevő kutya* a saját telkén mindenki által megölhető, ha a védelmezés másként nem lehetséges.“

De nemcsak a *bírói gyakorlat* szerint lehet ilyen könnyen elbánni a *kóbor kutyákkal*, hanem világos törvények is megadják erre a felhatalmazást.

A *vadásztörvény* azt mondja: „A vadászati területen talált házi macskákat és *kóbor ebeket* a vadászatra jogosított elpusztíthatja.“ (1883: XX. t.-cz. 14. §.)

A *mező rendőri törvény* szerint: „A kóbor ebeket és macskákat saját birtokán mindenki elpusztíthatja.“ (1894: XII. t.-cz. 90. §.)

Sőt még *külön is megbüntetik* az olyan gazdát, akinek kutyája *kóborlónak* tekinthető,¹ — pedig *kóborló kutyának tekinthető a tilos vadászterületen minden kutya*, valamint *a kolonczzal el nem látott nyájörző eb is és ezek elpusztíthatók*, azonfelül:

„Aki ebét szándékosan valamely reá nézve tilos vadászati térre viszi, — úgyszintén az is, aki a nyájörző ebekre vonatkozó intézkedés ellen vét: két koronától húsz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetik.“ (1883: XX. t.-cz. 32. §.)

Nem szabad tehát *a kutyákat kóborolni engedni*, sokáig felügyelet nélkül tartani, mert ezek kóborlás közben más kutyákkal könnyen marakodnak s maguk is marakodók és mérgesek lesznek, — mert *éhségtől és szomjúságtól űzette*, ártalmas dolgokat is elfogyasztanak, amelyek őket megrontják s azután ők válhatnak veszélyesekké másokra.

Ne tartson kutyát, akinek nincs módjában annak kellő gondozása s aki pedig tart, az *ne engedje kóborolni kutyáját* és gondoljon azokra a bajokra, amelyek a kutya kóborlásából származnak !¹

Mert nem szabad elfelejteni, hogy a veszettséget terjesztő állatoknak 90 százalékát a kutyák teszik.

¹ Azt a kérdést, hogy ki tekinthető a kóborló kutya gazdájának? az előbb említett 1904. évi angol törvény akként oldotta meg, miként azon ház vagy hely tulajdonosa, ahol a kutya tanyázik, a kutya tulajdonosának vélelmezendő, mindaddig, míg be nem bizonyítja, hogy a kutya az ő tudtán kívül tartózkodott ott.

Az 1904. évi angol törvény szerint a közúton vagy közhelyen felügyelet nélkül talált kutya, mint kóbor kutya, elfogható s az elfogatási és tartási költségeket a kutya tulajdonosa tartozik megtéríteni. Ha a kutya tulajdonosa öt nap alatt kutyáját ki nem váltja: akkor a kutya eladható vagy elpusztítható, addig azonban köteles a hatóság a kutyát tartani és jól táplálni.

A kóborló kutyát el kell fogni és a hatóságnak átadni,¹ ha pedig másként nem lehetne, úgy el kell — kínzás nélkül — pusztítani, mielőtt veszélyessé válnék, mert soha nem tudható, hogy a kóborló kutyában nincsen-e már benne az irtóztató veszetség csirája. És inkább kilencz egészséges pusztuljon el a gazdátlanul kóborló ebek közül, mint egy veszett kóboroljon.²

¹ Az „Orsz. Állatvédő-Egyesület“ Budapestén (IX., Ernő-utca 11 — 13. sz. a.) 1905-ben *állatvédőházat* állított fel kisebb házi állatok: kutyák, macskák, madarak számára, amelybe a gazdátlanokat díj nélkül, egyebeket igen csekély díjazás mellett vesz fel. A gazdátlan állatok itt rendszerint egy hétig tartatnak s ha ez idő alatt senki nem keresi őket, vagy számukra más gazda nem akad: akkor kiirtatnak. A ragályos betegségben sanyalódókat azonnal a kiirtási kamrába viszik. A gondviselésre adott állatokat — csekély díjazásért — szabályszerűen gondozzák bizonyos meghatározott ideig. Ebbe az *állatvédőházba* megnyitásától számított első 3 hó alatt (1905. évi június 15-től szept. 15-ig) 22 kóbor kutyát vittek be, melyek közül hármat a gazdájuk kiváltott, 14 pedig eltávolított, (kiirtott). így az elfogott gazdátlan kutyákat ide is be lehet vinni.

Némely téves hírekkel szemben fel kell világosítanom, hogy az Orsz. Állatvédő-Egyesület állatvédőháza állandóan okleveles állatorvos felügyelete alatt áll s így a gazdátlan ebeknek oda felvétele nem adhat okot bármily irányú aggodalomra, még olyan időben sem, amikor a főváros egyik vagy másik területén ebzárlat van.

² Budapest főváros területén 1904-ben 2807 kóbor kutyát fogtak el, melyek közül 178 kutyának gazdája akadt, ellenben 2629 kiirtott. Ugyanazon évben a fővárosi gyepmesternek megfigyelés végett 49 olyan gyanús kutyát adtak át, amelyik embert mart meg, 14 visszaadott gazdájának, 35 pedig kiirtott, habár csak egynél lehetett megállapítani a vesztséget. Az ország területén 1906-ban 16.442, 1907-ben 17.597 és 1908-ban 17.490 kóbor kutyát irtott ki.

6. Az ebtartási szabályok.

Az összes állatok közül a kutyák érintkeznek leggyakrabban az emberrel, épen azért ezek válhatnak legveszélyesebbé az emberre. A veszetséget terjesztő állatoknak kilenczven százalékát a kutyák teszik, azaz minden száz veszett állat közül 90 a kutya. Így a közrend és közbiztonság fentartása érdekében is tekintettel kell lenni a *kutyatartásra*. Nem lehet és nem szabad engedni, hogy az *oktalanságig elszaporodjanak* a kutyák, hogy mindenki annyi kutyát tartson, amennyi neki tetszik, akár tud azokról kellőleg gondoskodni, akár nem.

A legmesszebb menő gondoskodást kell fordítani az *ebtartási szabályokra*, hogy azok helyesen és cél tudatosan legyenek alkotva.

Elengedhetetlen feltétel e szabályok megalkotásánál, hogy a megye minden vidékének mindenféle foglalkozású lakosa meghallgattassék. Éppen azért az ebtartási szabályok tervezetét el kell küldeni minden község előjáróságának, a mely aztán a község lakosainak véleménye szerint teszi meg észrevételeit és e vélemények figyelembe vétele mellett kell megalkotni a kötelező *ebtartási szabályokat*, a melyek ily módon a megye lakossága többségének határozata szerint készülvén, mindenki részéről igazságosnak és helyesnek fog tartatni. Természetes, hogy a jól alkotott ebtartási szabályok egyformán szolgálják a *közbiztonságot* és az *állatvédelmet*.

Az *állategészségügyi törvény* elrendelte, hogy: „a *veszetség korlátozása céljából* minden törvényhatóság a törvény életbelépte (1889. évi január 1.) után hat hónap alatt tartozik a *kutyatartásról szabályrendeletet hozni*, a melyben egyúttal a *felesleges kutyák* tartásának megszorítása végett alkalmas *adó* állapítandó meg.“ (1888. évi VII. t.-cz. 72. §.)

Ezek az *ebtartási szabályok*, míg egyfelől a *közbiztonság*

érdekében és a felesleges kutyák számának apasztása céljából alkottatnak meg, másfelől a kutyák védelmét is eszközök s gondoskodnak arról, hogy a szabály szerint tartható kutyák kellő felvigyázat alatt legyenek és gondoskodásban részesüljenek.

Így pl. Budapest ebtartási szabályaiban ki van mondva, hogy: „Az ebtulajdonos szoros kötelességévé tétetik, hogy kutyájára a legszigorúbban ügyeljen és ügyeltessen fel, mert a kutya által okozott kárért felelős. Ha azonban a kutya ingerlés következtében tesz kárt, azért az ingerlő felelős.“ — „Minden ebtulajdonos kutyáját kellően etetni, itatni, ápolni, valamint arról is gondoskodni köteles, hogy az ebek fekhelyükön hideg és nagy hőség ellen kellően védve legyenek.“ (Fővárosi ebtartási szabályok.) (1901. évi 654. sz. 13. és 14. §.)

És minden *ebtartási szabályzatnak* kisebb-nagyobb mértékben ezek volnának a legfőbb tételei.

Csak az a baj, hogy habár az *állategészségügyi törvény* életbelépésétől számított hat hó elteltével minden *törvényhatóság* (megye és város) tartozott volna „a kutyatartásról“ szabályrendeletet készíteni: csak lassan tettek eleget ezen kötelességüknek, úgy, hogy egy megye csak a legfelsőbb helyről történt sürgetés folytán és csak az 1902-ik évben alkotta meg az ebtartásról szóló szabályrendeletét. És ezek között kevés volt azok száma, melyek a törvény bölcs és körültekintő célzatának megfelelének.

Az ebtartási szabályok *végrehajtása* körül sem járnak el olyan kellő erélyességgel, mint a hogy ez az emberre és állatra egyformán nagyfontosságú ügy megérdemelné. E tekintetben egyaránt terheli a felelősség a közigazgatási közegeket s a községi előljárókat, a kik nagyon is enyhén veszik a felügyeletet.

És miért késett oly sok *megyében* és *városban* a törvény

által megparancsolt s a törvény gondoskodó szellemének megfelelő *ebtartási szabályzat*? Miért nem hajtják végre kellő erélylyel az ebtartási szabályokat? Hogyan nem látják vagy nem látták be ennek a közbiztonság szempontjából feltétlen szükségességét? Hiszen, ha soha se jutott volna is eszébe a törvényhozásnak ilyen ebtartási szabályok hozására kényszeríteni a törvényhatóságokat: hát nem kellett volna-e még akkor is társadalmi utón ily módon védeni az egymással folyton érintkező emberek és kutyák egészségét, épségét és biztonságát? Hát nem áll-e minden egyes *embernek*, minden *családnak* érdekében, hogy kutyái miatt bajba ne kerüljön s ezek ne válhassanak reá nézve a legrettenetesebb módon veszélyessé? Nem kívánja, nem követeli-e maga az *állatvédelem* eszméje s az *okosság*, hogy *a szükséges kutyák részére a szükséges gondosság biztosítva legyen*? Igazán bámulatos, hogy lehet az ilyen, az emberre és állatra egyaránt nagyfontosságú, életbe vágó kérdésben csak egy napot, egy órát, egy percet is elmulasztani, vagy a legkisebb mérvű s mindenesetre botor és oktalan engedékenységet tanúsítani, akkor, midőn minden józan gondolkodás feltűnteti ennek veszedelmes voltát?!

És ez a megfoghatatlan közöny vagy hanyagság, mely az ebtartási szabályok megalkotásánál és végrehajtásánál mutatkozik, egyaránt veszedelmes a szomszéd megyékre is.

Ha egyik megyében vannak a törvény célzatának megfelelő ebtartási szabályok, a másikban pedig nincsenek, — ha az egyikben lelkiismeretesen végrehajtják, a másikban pedig még hanyagul sem igen, vagy sehogy se hajtják végre az ebtartási szabályokat: akkor a kutyák átmennek oda, ahol senki, vagy — a példabeszéddel mondva — „a kutya se törődik velük“, ahol tehát szabadon csatangolhatnak, kóborolhatnak.

Ha egyik megyében szigorúbbak az ebtartási szabályok,

mint a másokban: akkor is átkapnak a kutyák a szigorúbb helyről a kényelmesebb helyre.

Épen azért minden megyében és városban, tehát a törvény bölcsen gondoskodó szellemének megfelelőleg kell és pedig lehetőleg egyöntetűleg alkotni ebtartási szabályokat és a megalkotott szabályrendeleteket kérlelhetetlen szigorral végre is kell hajtani. Ezt kívánja a közbiztonság, a józan okosság.

E tekintetben úgy látszik, most egy új korszakhoz érkeztünk a m. kir. földmivelésügyi miniszter 1910. évi december 10-én 104.550. F. M. sz. a. „*az ebtartási szabályrendeletek újraalkotása, illetőleg módosítása tárgyában*“ kiadott körrendeletével, amelynek bölcs intézkedései hivatva vannak a rettenetes veszettség terjedésének megállítására. Ez a veszettség elleni védekezést, ember és állatvédelmet egyaránt célzó körrendelet szószerint a következő:

„A rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint a veszettség! esetek folyton növekedő mértékben évenként már oly aggasztóan nagy számban fordulnak elő az ország területén, hogy e betegség elterjedése tekintetében az európai államok között Magyarország immár csaknem a legkedvezőtlenebb állapotot tünteti fel.

Az erre vonatkozó hivatalos jelentések szerint ugyanis: míg az 1889. évben az ország területén összesen 691 állaton állapították meg a veszettség, tíz évvel később, 1898-ban már 1323 esetben, 1909-ben pedig 2888 esetben észleltetek, vagyis 21 év leforgása alatt megnégyszereződött a veszettségi esetek száma.

Ezen úgy emberre, mint állatra rendkívül veszedelmes, gyógyíthatatlan betegségnek ily nagymérvű s mindinkább növekedő elterjedése úgy köz-, mint állategészségügyünknek, valamint közgazdaságunknak is évenként kiszámíthatatlan károkat okoz.

Az 1909. évben ugyanis összesen 3201 háziállat esett

áldozatul ezen betegségnek, melyekből 313 veszett állat által történt marás után, azonnal kiirtatott 27 ló, 243 szarvasmarha, 256 sertés, 30 juh s kecske, — 2009 eb és 323 macska pedig már mint veszetségben beteg pusztult el. Az 1900. évtől az 1909. év végéig terjedő tíz év alatt pedig ugyanezen okból összesen 202 ló, 1404 szarvasmarha, 1552 sertés és 316 juh és kecske pusztult el, az azonnal kiirtott állatok be nem számításával.

Ezenkívül nem hagyható figyelmen kívül az a károsodás sem, mely a megmárt és elpusztult állatok megfigyeltetésével s ezen idő alatt használatuk korlátozásával, élelmezésével, eltakarításával jární szokott és az sem, hogy ezen bejelentett eseteken kívül még számos oly állati elhullás történt, melyek a statisztikai adatok között elő nem fordulnak, de amelyekben az elhullás körülményei alapján a veszetség gyanúja volt megállapítható.

Még ennél is szomorúbb azonban, hogy ezen gyógyíthatatlan betegség az állatok között tapasztalható feltűnő gyakoriságával szemben évenként az emberek között aránytalanul nagyobb veszedelmet okoz.

A budapesti Pasteur intézet adatai szerint ezen intézet fennállásának, első évében, 1890-ben veszett vagy veszetségre gyanús állat által történt marás folytán védőoltás végett 516 magyarországi egyén vétetett fel az intézetbe, mely szám azóta évről-évre rohamosan szaporodik, annyira, hogy az intézet fennállásának tizedik évében, 1899-ben már 1679-re emelkedett, huszadik évében, vagyis 1909-ben, pedig már meghaladta az 5000-et is.

Ámbár az idejekorán alkalmazott védőoltások a legtöbb ember életét megmentik, mindamellett közegészségügyi szempontból még így is mélyen elszomorító ez a jelenség.

Az a nagy károsodás, melyet a betegségnek ezen feltűnően nagy mértékben való elterjedése úgy közgazdasági,

valamint köz- és állategészségügyi érdekeinknek okoz, feltétlenül szükségessé teszi, hogy a betegség előfordulásának lehető korlátozására mindazon intézkedések legerélyesebb módon megtéteszenek, melyek az adott viszonyok között célravezetőeknek látszanak.

Addig is tehát, míg törvényhozási intézkedésekkel ezen betegség elleni védekezés új és biztosabb alapokra fektethető lesz, a törvényhatóságoknak kell, saját jól felfogott érdekeikben is, a baj megszüntetésére vagy lehető korlátozására erélyesebb rendszabályokat életbe léptetni.

Köztudomású, hogy a betegség terjesztői leginkább az ebek lévén, az e téren célba vett védekezés sikere *elsősorban az ebtartásnak országsszerte célszerű elvek szerint való rendszabályozásától* és ezen szabályoknak *következetes erélyes végrehajtásától* várható.

A törvényhatóságok általában véve az 1888. évi VII. t.-cikk 72. §-ában előirt kötelezettségükből folyólag alkottak ugyan a veszettség korlátozása céljából ebtartási szabályrendeleteket, ezek azonban, miként a betegség nagymérvű elterjedése mutatja, nem felelnek meg azon várakozásnak, melyet ahhoz a törvényhozás fűzött.

Ennek oka egyrészt az, hogy egyes törvényhatóságok lényegesen eltértek már azon mintaszabályrendelet intézkedéseitől, melyet a m. kir. belügyminiszter ur hivatali elődömmel egyetértőleg az 1899. évben 43374. szám alatt a törvényhatóságoknak megküldött s így az egyöntetűség — lévén egyik törvényhatóság területén sokkal enyhébb intézkedések érvényben, mint a másikban — nincs meg; másrészt az, hogy sok törvényhatóság területén még ezen enyhébb alakban megalkotott szabályrendelet is szerfelett lanyhán hajtatik végre. Mindezeknél fogva természetes, hogy ezen szabályrendeletek most már a kítűzött célt nemcsak nem biztosíthatják, de még azon törvényhatóságok igyekezetét is, melyekben szigo-

rúbb intézkedések állanak fenn és a végrehajtás is erélyesen történik, meghiúsítják.

A veszettség korlátozása érdekében mindenekelőtt szükséges tehát, hogy a törvényhatóságok jelenleg érvényben levő szabályrendeleteik helyett, a 20—22 év alatt szerzett tapasztalatok alapján megállapított czélszerűbb elvek szigorú szem előtt tartásával, új szabályrendeleteket alkossanak, illetve amennyiben fennálló szabályrendeleteik az egyöntetűség veszélyeztetése nélkül átalakíthatók és kiegészíthetők, azt sürgősen megtegyék.

Egyrészt avégből, hogy a törvényhatóságokra e tekintetben váró teendőket megkönnyítsem, másrészt azért is, mivel a szóban forgó szabályrendeletek céljuknak csakis abban az esetben fognak teljes mértékben megfelelni, ha azok valamennyi törvényhatóságban azonos elvekre fektetnek, a m. kir. belügyminiszter úrral egyetértőleg egy új ebtartási szabályrendelet-mintát állíttattam össze, melyet a jelzett munkálatoknál leendő figyelembevétel végett a törvényhatóságnak leküldök.

Ezen szabályrendelet-mintában foglalt főbb elveket illetőleg különösen a következőkre kívánok kiterjeszkedni:

Tapasztalat szerint a veszettség minden fajtájú és bármiféle használatra szolgáló ebek között kivétel nélkül előfordulván, ebből folyólag a betegség korlátozására teendő intézkedéseknek elsősorban oda kell irányulniok, hogy *az ebek száma általában csökkentessék*. Ez pedig, egyéb intézkedések mellett legczélszerűbb módon akként érhető el, *ha az ebadá-kötelezettség kivétel nélkül minden ebre kiterjesztetik*.

Az ezidőszerint érvényben levő ebtartási szabályrendeletek ezen kötelezettséget csaknem kivétel nélkül korlátozottabb terjedelemben állapítják meg, amennyiben a házörző- és páststorebekre többnyire adómentességet engedélyeznek.

A veszettség korlátozása érdekében azonban feltétlenül

szükséges, hogy *ily kivételek egyáltalában ne tétessenek*, mert a kivételek csak szaporítják a felesleges és kellően nem gondozott ebek számát, holott tapasztalat szerint épp az ilyen ebek legveszedelmesebb terjesztői a betegségnek, mert gondozásuk többnyire hiányos lévén, azok az élelem után rendszerint állandóan kóborolnak.

Az ebadó nagyságának meghatározásánál szükséges, hogy egyrészt *a haszoncélra szolgáló és másrészt a kedvtelésből tartott ebek között különbség tétessék, vagyis az adóösszeg kétféle tételben állapíttassék meg.*

Az ebbirtokosok adózóképessége ugyanis általában az ebek e kétféle rendeltetése szerint változik s ennél fogva nyilvánvaló, hogy az adótételek osztályozásánál ezen szempont figyelmen kívül nem hagyható.

Az ebadó ily osztályozás mellett mindkét tételében minimálisan akként állapítandó meg, *hogy bizonyos adóképességen alól levő oly egyének, akiről kutyájuk kellő gondozása és élelmezése fel nem tételezhető, kutyát ne tarthassanak.*

Ennél fogva fölöttébb kívánatos, hogy a haszoncélból tartott ebekre az adó legalább 4 K-ban, a kedvtelésből tartott ebekre pedig a haszoncélra szolgáló ebekre nézve megállapított adótételnél mindig legalább 40—50%-kal, vagy esetleg még több százalékkal magasabb összegben állapíttassék meg.

Városok belterületén, úgyszintén az olyan községek belterületén, melyekben a közbiztonságról külön rendőri személyzet alkalmazásával gondoskodás történik, a házörző ebeket is kedvtelésből tartott ebeknek kell tekinteni, mert ilyen helyeken vagyonbiztosság céljából házörző ebeket tartani nem szükséges s ez oknál fogva indokolt, hogy az ily ebek tartása magasabb adótétellel terheltessek.

Azok a községek, melyekben a házörző ebek ily elbírálás alá esnek, a szabályrendeletben névszerint felsorolandók.

Az ebadókötelezettségnek ily elvek szerint való megállapítása mellett az elérni óhajtott cél biztosítására feltétlenül szükséges még, hogy az *ebeknek védjeggyel való ellátása is általánosan kötelezővé tétessék.*

Védjegy hiányában az adóköteles ebek ellenőrzése és a gazdátlan ebek felismerése alig lehetséges, enélkül pedig az adókötelezettség is illuzóriussá válik. Ezenkívül védjegykötelezettség nélkül a kóborló veszett ebek származási helye sem állapítható meg s így a betegség tovaterjedésének meggátlására szükséges intézkedések ily esetekben végre nem hajthatók.

A fentiekben rámutattam azokra a fontosabb elvekre, melyek a veszettség korlátozása érdekében alkotandó ebtartási szabályrendeletek megalkotásánál szem előtt tartandók. Remélem, sőt el is várom, hogy a törvényhatóság teljes mértékben át fogja érezni úgy ezen, valamint a mellékelt szabályrendelet-mintában foglalt egyéb intézkedésekkel elérni óhajtott fontos cél kiváló jelentőségét és ehhez képest ebtartási szabályrendeletének újraalkotásával, illetve módosításával és kiegészítésével a maga részéről is oda fog törekedni, hogy azok *minél rövidebb idő alatt* teljes mértékben érvényesüljenek és meghozandó szabályrendeletének személyes felelősség mellett való szigorú és pontos végrehajtására közegeit utasítani fogja.

Budapesten, 1910. évi december hó 10-én.

Gróf Serényi Béla s. k.

Az itt közölt renDELETEhez csatolt „Ebtartási szabályrendelet-mintából“ következőket tartom kiemelendőnek:

Az adófizetési kötelezettség az eb elválasztása napjától kezdődik. Adómentesen csupán a katonai, csendőrségi vagy rendőrségi célokra szolgáló beoktatott vagy oktatás alatt álló, továbbá a községi (városi) mezőőrök és erdőőrök birtokában levő s hivatásuk gyakorlására szükséges ebek tarthatók. Az

adót az eb birtokosa tartozik fizetni, tekintet nélkül arra, hogy tulajdonosa-e vagy sem. Az ebadó kivétele czéljából minden eb birtokosa köteles azt évenként január 1-től 31-ig a községi előljárásnak, vagy városi adóhivatalnak bejelenteni. Azonban erre a határidőre a lakosság szokott módon figyelmeztetendő, valamint az adóbefizetés idejére is. Minden eb, melyre nézve a bejelentési kötelezettség fenn áll, birtokosa által az illető adóévre érvényes védjeggyel látandó el.

Minden eb-birtokos köteles ebét kellően etetni, itatni, gondozni és egészségi állapotát állandóan figyelemmel kísérni. Mihelyt valamely eben belső megbetegedésre utaló jelenségek mutatkoznak, úgyszintén ha az eb bujkál, vagy megszökött, továbbá ha veszett, vagy veszettségre gyanús állat által megmaratott, birtokosa, illetve a gondozásával megbízott egyén ezen körülményt a helyi állategészségügyi hatóságnak haladéktalanul bejelenteni tartozik, egyúttal köteles az illető ebet a hatóság intézkedéséig elkülönített biztos helyen elzárni.

Városokban, továbbá a törvényhatósági bizottság által kijelölt községek belterületén, nemkülönben fürdő- és nyaralóhelyeken a fürdő-, illetve nyaralóidény tartama alatt minden eb az utczára s általában házon kívül levő helyre csakis a marás lehetőségét kizáró szájkosárral bocsájtható.

Harapós ebek és általában a közbiztonságra veszélyes ebek nappal biztos módon megkötve, bekerített helyen tartandók, éjjel pedig csak zárt udvarban bocsájthatók szabadon.

Pásztorebek nyakukról elülső lábaik térdein alól 3 cm. távolságra lógó kolonczczal látandók el. (1883. XX. t.-cz. 16. §.)

Vendéglőbe, kávéházba vagy más nyilvános helyiségbe» úgyszintén társaskocsiba ebet vinni tilos.

Ezen tilalom betartásáért nemcsak az eb birtokosa, hanem az illető helyiség tulajdonosa (bérlője), illetve a társaskocsi alkalmazottjai is felelősek.

Vásárra ebet vinni tilos.

Kutyát kínozni, durván bántalmazni, uszítani vagy zaklatni tilos.

Tehervonásra csak megfelelően erős és egészséges eb használható.

Az ily eb mindaddig, amíg befogva van, szájkosárral látandó el.

Az eb birtokosa felelős a kutyája által okozott kárért és veszélyért, — ha azonban a kutya ingerlés folytán okozott kárt vagy veszélyt, ezért az ingerlő felelős.

A gyepmester, ennek hiányában az előjáróság által megbízott egyén havonként legalább egyszer a község (város) utczáin, terein és külső határában portyázni köteles, mely alkalommal a védjeggyei, vagy (a 24. §-ban megjelölt helyeken) szájkosárral el nem látott, továbbá a hamisított vagy érvénytelen védjeggyei ellátott s végül a megkötve nem tartott harapós, illetve közbiztonságra veszélyes ebeket elfogni köteles.

Az előjáróság (rendőrkapitány) gondoskodni köteles, hogy ezen portyázásoknál megfelelő rendőri segédlet rendelkezésre álljon.

A befogás akként eszközlendő, hogy az eb kínzása lehetőleg elkerültessék.

Minden portyázás befejezte után a gyepmester (a befogással megbízott egyén) a befogott ebek számát, esetleg tulajdonosuk nevét és védjegyük számát az 1888. évi VII. t.-czikk 126. §-ában megjelölt helyi állategészségügyi hatóságnak bejelenteni tartozik.

A portyázás útján befogott összes ebek az előjáróság két kiküldött tagja (városokban két rendőrségi közeg) jelenlétében azonnal kiirtandók.

A község (város) külhatárában felügyelet nélkül járó (kóborló) ebeket, még ha védjeggyel, szájkosárral vagy

kolonczzal el is vannak látva, a gyepmester (az ebek befogásával megbízott egyén), a községi (városi) mezőőrök, rendőrök elpusztítani kötelesek.

Minden elpusztított ebért az illető közeg kellő igazolás után 1 K. jutalomban részesül, melyet az ebadó-alap jövedelme terhére minden félév végén az 1888. évi VII. t.-cikk 126. §-ában megjelölt helyi állategészségügyi hatóság jelentése alapján az alispán (tanács) utalványoz . . .

Ha már most ezekhez az állatvédelmet, közegészség védelmét és a veszettség terjedésének csökkentését célzó intézkedésekhez hozzávesszük, hogy az ezen szabályrendelet ellen vétők kihágást követnek el és száz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel és behajthatatlanság esetében öt napi elzárással büntethetők: valóban elmondhatjuk, hogy az ezen minta főbb pontjainak bevetelével megalkotott ebtartási szabályok üdvös hatást idézhetnek elő s méltán remélhetjük, hogy a veszettség terjedését nagy mértékben akadályozván, apasztják az emberre és állatra egyaránt veszedelmes és rettenetes betegségnek: a veszettségi eseteknek számát.

7. A felesleges kutyák.

Az ebtartási szabályok hiányában némely vidéken hihetetlen módon elszaporodnak a kutyák, egyik-másik háznál, vagy tanyán egész csapat számra vannak.

Bizony, ebben az állattal nem sokat törődő gazdának lehet ugyan gyönyörűsége, de a kutyáknak aligha van.

Minél több kutyát tartanak egy háznál, annál kevesebb darab csont, vagy kisebb darab kenyér, vagy csekélyebb eledel jut egy kutyára s kevesebb gondban részesülhet egy-egy.

A *felesleges kutyák* válnak *kóbor kutyákká*, amelyek nemcsak kártételük és marásuk miatt, hanem amiatt is veszedelmesekké lesznek, mert a fertőző betegségeket terjesztik.

Van olyan megyéje az országnak, ahol minden száz

emberre 15-nél valamivel több (15.6) (Bácsmegeye) s olyan, ahol majd 3 (2.9) (Vasmegeye) kutya esik.

Mire való ennyi kutya?

Ki kell irtani a *felesleges kutyákat*, melyeknek semmi rendeltetése, haszna és értelme nincs.

Még a múlt század elején jelentek meg olyan rendeletek, amelyek a kutyák túlságos számának kevesbitését, vagyis a *felesleges kutyák* kiirtását parancsolták meg. (M. kir. helytartósági intézvény 1815. jun. 6-án 16204. sz. és Erdélyi kormányrendelet 1809. évi 3644. sz. a.) És időnként felújították ezeket a rendeleteket. De nem sok eredménynyel.

Csudálatos, hogy akkor is olyan nehezen értették s most is olyan nehezen értik meg az emberek, hogy minél kevesebb a kutyák száma, annál kevesebb baj származhatik miattuk s a kutyákat annál nagyobb gondban lehet részesíteni.

A vadászkutyákat és az Úgynevezett fényiizési ebeket nem számítva, a többi kutyáknak csak kétféle rendeltetésük lehet: éberen *örködni a háznál* és *örizni a nyájakat*. Már most ha a háznál csak azért van a kutya, hogy örködjék, hogy észrevegye és ugatásával hírül adja az idegenek jövetelét: vájjon szükséges-e erre a célra sok kutyának a tartása? És a nyájak mellett a pásztor-kutya a legtöbb esetben tehet-e egyebet, minthogy az idegen ember vagy állat közeledésére figyelmeztesse gazdáját? Kell-e erre sok kutya?

Hogy mely vidéken *hány kutyára* lehet valakinek szüksége, az mindenütt *a helyesen és a körülmények figyelembe vételével alkotott ebtartási szabályokban* határozandó meg. Természetes dolog, hogy még ugyanazon megye területén is külön figyelemben kell részesíteni a síkföldi és hegyi vidékeket, a lakosság foglalkozását és egyéb gazdasági viszonyait. És az *ebtartási szabályokban* meghatározott számon felül levő kutyák mindenestre *felesleges kutyák*, amelyeket szigorúan el kell pusztítani.

De akár volna benne, akár nem *az ebtartási szabályokban*, az úgynevezett *mészáros ebeket* nem szabad megtérni, amennyiben azokat még most is arra a gyalázatos *állatkinzásra* használnák, amint régebben szokták, t. i. az állatok levágásánál az állatok lefogására, hogy aztán a mészáros könnyebben el tudjon bántani a sokszor összemarczangolt állatokkal. A marha levágásának ez a módja nemcsak durva *állatkinzás*, hanem *oktalanság* is, mert néha nemcsak a szarvasmarha döfi át a kutyát szarvával vagy hasítja ki azt, hanem a kutya úgy össze marja a kínozott állatot, hogy annak bőre sokat vészít értékéből. Ma már vannak a marha levágására olyan, az állatkinzást lehetőleg kerülő szabályok, amelyek teljesen feleslegessé tesznek minden mészáros-ebet. Így a *mészáros ebekre*, amelyek az emberek testi épségére is legveszedelmesebbek, semmi szükség nincs.

Ha nem volnának *felesleges kutyák*, csak ritkán lehetne baj és veszedelem a kutyák miatt s ha ez igaz — pedig a mindennapi élet bizonyítja —: akkor azon kell igyekezni, hogy *ne legyenek felesleges kutyák!*

8. Az ebadó.

Nem számítok arra, hogy mindenkinek kedves dolgomondok akkor, amidőn az *ebadóról* beszélek. Mert hiszen az adót említeni is mindenkor kedvetlenül hallják az emberek.

Hát még ha azt mondom, hogy *minden kutyára adót kell vetni!* Pedig ezt mondom s ezt helyeselni kell azoknak, akik látják a magukra hagyott kutyáknak nyomorult tengődését és elpusztulását, — a kik tudják, hogy a *gazdátlan ebek* milyen könnyen eshetnek abba a rettenetes betegségbe, mely menthetetlenül s irtózatos kínok között pusztítja el őket s melyet könnyen átragályozhatnak emberre és állatra: tudni¹ illik a *veszettségbe*.

Akinek eszébe jut a veszettség rettenetessége: bizony-

bizony oka van reá, hogy szívesen hallgassa az ebadóról szóló beszédet!

Az ebadónak nálunk nem az a célja, hogy az állam jövedelmeit szaporítsa. Nem is szaporítja, mert hiszen közvetve azok használják fel, akik azt befizették.¹ Hanem az a célja, hogy a kutyák számát a szükséges mennyiségre lepassza, a megmaradt kutyák védelmét pedig biztosítsa.

És feltűnő jelenség, hogy az ebadó körül valóságos vita kezd kifejlődni. Két táborra oszlanak az emberek: egyik oldalon állanak azok, akik csupán a kutyák tartásából az emberekre háramolható veszélyeket nézik s ezeknek elhárítására — hogy úgy mondjam — hadat izennek a kutyáknak s követelik ezek számának minden módon való apasztását; a másik táborban állanak az ebkedvelők, akik nem féltik úgy az embereket a kutyáktól s mintegy tiltakoznak az előbbi törekvések ellen, valamint az ebadó ellen is.²

Nem volna helyes egyik részről sem túlzásba menni, de az az egy bizonyos, hogy mindenkinek arra kell törekedni, miként a kutyák ne válhassanak veszélyesekké az emberekre.

¹ A m. kir. Belügyminiszter 1906. évi február 3-ikán 2473. B. M. sz. a. kiadott rendeletével — hivatkozással az előbb 1902. évi márcz. 26-án 18293. B. M. sz. rendeletére — intézkedik a vármegyei ebadók kezeléséről és felhasználásáról s egyúttal sajnálatának ad kifejezést, hogy a vármegyék túlnyomó többségében a vármegyei ebadó kezelése és jövedelmének felhasználása körüli intézkedések még most sem törtennek az említett rendelet elvei szerint s erre figyelmezteti őket.

² A „Magyar Ebtenyésztők és Ebkedvelők Egyesülete“ által 1911. febr. 7-én tartott választmányi ülésben indítvány tételtek, hogy a földművelésügyi miniszterhez nyújtsanak be tiltakozó emlékiratot az u. n. fényűzés! (luxus) ebek adójának felemelése ellen s míg egyfelől azt ajánlják, hogy másféle eb fajokra legalább 5—6 korona legyen fejenként a legkisebb adó, — másfelől azt kívánják, hogy az ebtenyésztőkben (kemlekekben) elzártan levő, eladásra szánt ebek teljesen adómentesek legyenek, — a magánosoknál levő vadász- és luxus ebek, melyek a magyar ebtenyésztők és ebkedvelők egyesületénél törzskönyvezve vannak, továbbá a nyájörző puli és a tanyaőrző kutyák csak féladóval adóztassanak meg. (Vadászat és állatvilág 1911. 4. sz. febr. 15.) Ezek a kívánságok azonban ellenkeznek az orsz. állategészségügyi tanács felfogásával és az előbb közölt új ebtartási rendelettel.

Ha a kutyára adó van vetve, a gazda jobban gondolkodik a felől, hogy vajjon van-e szüksége neki és hány kutyára? Ekkor nem tart többet, mint a hányra szüksége van s ezeket aztán megfelelő gondozásban részesíti.

Ha a kutyára adó van vetve, ennek nyakán ott van az erre valló *pléhtáblácska* és ez a táblácska megóvja őt attól, hogy gazdátlan, *kóbor kutyának* tekintsék s úgy bánjanak el vele, mint feleslegessel.

Maga az *állategészségügyi törvény* kimondja, hogy „a *főlöleges kutyák*“ tartásának megszorítása végett, az *ebtartási szabályokban*, alkalmas adó állapítandó meg. (1888: VII.t.-cz. 72. §.)

Igen, általánosan be kell hozni az *ebadó*t minden megyében és minden városban. És ennek lehetőleg egyöntetűnek kell lenni mindenütt.

És az *ebadómentességet egészen el kell törölni*!

Lássuk, hogy áll az ügy most, mikor az *ebadómentesség* dívatban van?

Minél kevesebb kutya van megadóztatva, annál több a veszettség s minél szigorúbb az *adómentesség* és az *ebadó*: annál kevésbé van okunk rettegni a borzasztó betegség fenyegetésétől. Legtöbb a kutya, ahol legkisebb az *ebadó* és *minél nagyobb a kutyák száma, annál több bajt okoznak a kutyák*.

A mostani *ebadómentesség* nagyon különböző, de enyhé-
sége miatt majdnem lehetlenné teszi a cél elérését, melyre az *ebadó* irányul.

¹ A Budapesten 1905. évi szeptember 3—9-ig tartott Vili. Nemzetközi állatorvosi kongresszuson egy határozati javaslat fogadtatott el az egész világ küldöttei részéről, amely szerint az egész világon törvénynek kell alkotni az *ebtartásra* vonatkozólag, amely szerint minden kutya városon és falun egyaránt bejelentendő, nyilvántartandó és adó alá esik; az összes nyilvántartott kutyák bélyeges nyakravalóval látandók el, mely a tulajdonos nevét és a kutya adóívbeli számát feltünteti; a bélyeg nélküli kutyák elfogandók és ha egy bizonyos meghatározott ideig nem keresik, kiirtandók.

Temesmegyében pl. 50 drb. juh után egy kutya *adómentes*, — Zemplénnegyében egy nyáj után három kutyaért nem kell fizetni *ebadót*, — Tolnamegyében minden háznál annyi az adómentes kutya, ahány család ott lakik (ha 5—6 család lakik is ott), — némely megyében a *kültelki* és *pásztorbek* egyáltalában adómentesek; — más helyen pedig a *házörző-* és *mészáros ebek* kevésbé vannak megadóztatva, mint a másféle kutyák; — vagy az *utcza végén lakók teljesen adómentes kutyát tarthatnak, amennyi nekik tetszik* }

Aztán még az is gyakran előfordul, hogy sokan *eltitkolják* a kutyák számát s így kijátszák a törvényt és a kutyák szaporulatáról sem adnak hírt, habár az apró kölyköket felnevelik. Az ilyeneket szigorúan ellenőrizni és büntetni kell.

Ha minden megye és minden város életbe lépteti az ebadót² és kellő erélyességgel végrehajtja azt: akkor nem lesznek gazdátlan kóbor kutyák s megszűnik az a legnagyobb veszedelem, mely az embert a kutyák részéről fenyegeti.

Legyen gazdája minden kutyának!

¹ Ezek az adatok 1902-ből vannak.

² Nálunk az ebadó igen csekély. A legújabb ebtartási szabályokra vonatkozó rendelet szerint az ebadó legkisebb mértéke 4 koronában van meghatározva. A külső országok közül a legkisebb ebadó Bajorországban 3 márka, Badenben 8 márka, Hessenben 10 márka, Württembergben 7 márka. Berlinben az 1911. évben a kényszerszájkosár eltörlése alkalmával 30 márkára emelték fel az ebadót. (Egy márka a mi pénzünk szerint 1 korona 17 fillérnek felel meg.)

Franciaországban már 1855-ben törvényt hoztak a kutyaadóra.

A kutyákat két osztályba sorozták: elsőbe a vadászkutyaikat és az úgynevezett luxus (fényűzési, szobai i kutyákat, — a másodikba a hasznos, vagyis házörző- és pásztorkutyákat. A legkisebb adót egy, a legnagyobbat tíz frankban állapították meg. (Egy frank a mi pénzünk szerint 95 fillérnek felel meg.) Érdekes megjegyezni, hogy Franciaországban 1859-ben 1.700.000 kutya, 1907-ben pedig már 3.483.779 kutya volt megadóztatva se az utóbbi évben tízmillió frank ebadó folyt be.

Budapesten 1911-ben az ebadót a városban 40 koronára, a kültelken 5 koronára emelték fel (a 20, illetve 2 korona helyett). Azonban nem vetnek ki adót: az udvartartáshoz tartozó, a külföldi képviselők birtokában levő, tanulmányi és kísérleti célokra használt, az Állatvédő-egyesület által gondozásba vett, a katonaság, csendőrség és rendőrség szolgálatában, valamint a mezőőri, erdőőri és fővárosi üzemeknél levő, végül a kiállításokra küldött kutyákra.

9. A veszettség okai.

A legborzasztóbb betegség, amely az állatok közt előfordul és az emberre legveszedelmesebb: a *veszettség*, (mely *ebdüh*, *víz-iszony* név alatt is ismeretes). Ez a ragályos baj kivétel nélkül megöli az állatot és az embert is csak a gyors és szakszerű orvosi segély mentheti meg. Pedig még ha nem esik is áldozatul a gyors segély után siető ember, úgyszintén milyen testi fájdalmat és lelkiizgatottságot okoz egy ilyen betegség!

A veszettség úgy terjed, hogy veszett állat mar meg embert vagy állatot, fogai behatolnak a testbe, sebet ejtenek s a fertőző nyál a sebbe jut. Ebben a nyálban van a fertőzés. Éppen ezért nem mese az, hogy ha valaki a veszett kutya nyálába hág sebes lábbal: megkaphatja a bajt. Legveszedelmesebbek a farkas-, kutya-, macska-harapások, — kevésbé veszedelmes sebeket ejtenek a növényevő veszett állatok. A pusztai, meztelen test, kivált az ajk, orr és arcz (pofa) megharapása okoz legkönnyebben veszedelmet, — míg a vastag ruha, tömött szőr, vagy gyapjú sokszor elveszi a harapás mérgét.

A veszettség leginkább elterjed a kutyák között (90%), azután a macskák között (6—8%), ritkábban a szarvasmarhák, sertések, lovak, juhok, farkasok, rókák közt.¹

¹ Mezőtúron az egyik majorban veszett kutya került a gulya közé és több tinót megmárt, melyek közül 40—80 napon belül 12 hullott el veszettségben. Rábakovácsiban egy veszett kutya marása következtében 55 szarvasmarhát és 2 lovat kellett kiirtani. Sárváron 1890-ben egyetlen veszett kutya 2 embert, 15 lovat, 1 sertést és 1 macskát megmárt s valamennyi megkapta a veszettséget, de az emberek meggyógyultak. Dunapatajon 1905-ben a gulyás kutyája augusztus elején megveszett s a gulyában sok marhát megmárt, minek következtében augusztus végétől januárig 56 szarvasmarha betegedett meg és pusztult el veszettségben. Czegléden 1907. évi júniusban egy kóbor veszett kutya rohant a gulya közé s alig egy-negyed óra alatt 15 darab szarvasmarhát és egy csikót halálosan fertőzött. (Dr. Aujeszky Aladár: A veszettség terjedése ellen való intézkedések szigorítása.) Az 1911. év tavaszán Resicafalun egy veszett macska betévedt Kerner Lipót munkás udvarába s az ott játszadozó négy gyermeket megkarmolta. A szülők előbb semmibe se vették a dolgot, csak akkor ijedtek meg, mikor a gyermekeken a víziszony jelenségei mutatkoztak. Orvosi rendeletre rögtön bevitték a négy gyer-

Hogy a veszettségnek mi az oka s mitől származik, e tekintetben más véleményben voltak a régiek, mint a mai szaktudósok.

A régi vélemények szerint a veszettség okai voltak: a nagy hőség vagy nagy hideg, melynek a kutya (vagy más állat) ki volt téve, a nagy szomjúság, a gondozás hiánya etetésben és itatásban, a felfalt sok rothadt hús, bőr, vér, — a szomjúságnak poshadt, bűdös, férgek miatt tisztátalan vízzel való hirtelen eloltása, stb.

Az újabb szaktudósok azonban megállapították, mint már semmi kétséget nem tűrő tény, hogy a veszettség egyedül és kizárólag csak ragályozás következtében támad.¹

Kétségtelen az, hogy a legtöbb veszettségi eset a legmelegebb hónapokban t. i. július és augusztus hónapokban fordul elő. Ennek az lehet a magyarázata, hogy nyáron az ember és állat inkább tartózkodik kin a szabadban, mint télen s így a kóborló veszett kutya vagy más állat sokkal több embert vagy állatot marhat (ragályozhat) meg.²

meket a rescizabányai kórházba, hogy onnan Budapestre szállítsák A legnagyobb 8 esztendő gyermekem még ott kitért a veszettség s másnapra meg is halt. A többit felszállították Budapestre a Pasteur-intézetbe. A hatóság elrendelte az összes macskák kipusztítását.

¹ Itt bátor vagyok a szaktudósok figyelmét felhívni arra, vájjon a mezei nagyobb madarak: a varjú és csóka nem terjeszthetik-e a veszettséget ragályozás által? Ugyanis a gyakorlati tapasztalat azt tartja és bizonyítja, hogy némely ragályos állati bajokat (pl. szájfájás, sertés-vész) a varjú és csóka terjesztenek oly módon, hogy a mezei itató-vályukban megfűrödve tollaikra veszik a ragály csíráit s aztán elrepülnek vészmentes vidékre, ahol szintén az itató-vályúban megmosakodva, lerázzák magukról a más helyen felszedett ragályos nyálakat, vagy bacillusokat; valamint elősegítik a ragályozást azzal is, hogy egyik állatról a másikra szállanak s a ragályos állat betegségét átviszik az egészséges állatra.

² A Pasteur-intézet évi kimutatásai alapján felemlítem, hogy *ai* 1890—1898 évben összesen 10127 veszettségi eset fordult elő, melyek közül: januárra 744, februárra 745, márciusra 672, áprilisra 701, májusra 827, júniusra 898, júliusra 1035, augusztusra 1024, szeptemberre 931, októberre 688, decemberre 812 esett. — A hivatalos „Földművelési értesítő” kimutatása szerint 1910-ik évben összesen 11561 községben, 12330 udvarban fordult elő veszettségi eset, melyből legtöbb esett májusra (1374 község, 1470 udvar) és októberre (1079 község, 1162 udvar) s legkevesebb decemberre (713 község, 788 udvar).

Majdnem kétségbeesve tapasztaljuk, hogy a veszettségi esetek száma évről-évre fokozódik, rohamosan szaporodik.¹ És ha ennek a növekedésnek az okát kutatjuk, alig mondhatunk egyebet, min hogy sok helyen még most sincsenek ebtartási szabályok, sőt, ahol vannak is — tisztelet a kivételeknek ! — ott sem sokat törődnek azoknak megtartásával és megtartatásával s nem gondolnak a kutyákkal sem közrendeseti, sem állatvédelmi szempontból.

A külföldön alig ismerik a veszettséget s ahol előfordul is, csekély mértékben a mi veszettségi eseteink nagy számához képest s igen sokan azt adják okul, hogy ott a kutyákat gondosan ápolják s a gondozott kutyák kevésbé vannak kitéve a veszettségnek.

Még csak azt kívánom megjegyezni — ami különben nyilvánvaló is — hogy legtöbb veszettségi eset fordul elő a tanyai- és pásztorkutyák között, mivel ezek találkozhatnak leggyakrabban kóborló állatokkal.

10. A veszettség megelőzése.

A kutyát *nem szabad sem nagy éhségnek, sem nagy szomjúságnak, sem nagy hőségnek, sem nagy hidegnek* kitenni; gondoskodni kell részére *tiszta tartózkodási helyről*, nem szabad megengedni *ingerlését*, nem szabad rothadt hússal etetni, poshadttal vízzel itatni, *nem kell engedni, hogy az erdőn, mezőn szabadon kóboroljon a kutya.*

Mindent el kell követni, hogy a kutya megóvassék a veszettségtől. *A forró ételek felette ártalmasak* a kutyának.

Mindig *tisztán kell tartani* a kutyát: nyáiban vízben *úsztatni*, vagy *fürösztetni*, évenként kétszer *megnyírni*

¹ Az 1892-ik évben 568 volt a veszettségi esetek száma, 1898-ban pedig már 1934, vagyis a 6 év alatt csaknem megnégyszereződött, míg 1910-ben 4067 veszettségi eset fordult elő.

¹ Budapesten az Orsz. állatvédőegyesület állatvédőházában (IX. Emő-utca 11 — 13) kutyanyírások is eszközöltenek.

Ólját gyakran kell tisztogatni s szalma alommal ellátni s télen a nagy hideg ellen szalmával befedni.

Nem szabad engedni, hogy a meleg kemence mellett, vagy tűzhöz közel feküdjék, vagy hogy nyáron megkötte ki legyen téve a forró napsugárnak s bármikor és bármely helyen van is megkötte, gondoskodni kell részére folytonosan friss és tiszta vízről, télen pedig arra kell vigyázni, hogy ivóvize be ne fagyjon.

Kettőzött gondot kell fordítani a kutyára járvány vagy veszett állat kóborlása esetén.

Szigorúan meg kell tartani az ebtartási szabályokat és a veszettség kiütésének, vagy terjedésének megelőzésére vonatkozó törvényeket és rendeleteket, nem a büntetéstől való félelem miatt, hanem azokra a rettenetes következményekre gondolva, a melyek a veszettségből származnak. Járvány idején kérlelhetetlenül kell alkalmazni a törvényekben és rendeletekben a hanyag és gondatlan gazdákra vonatkozó büntetéseket.

Pedig a büntetések, melyek az ilyen esetekben alkalmazandók, nem épen csekélyek.

„A ki a felügyelete alatt lévő állaton a veszettség, vagy más, akár az emberekre, akár az állatokra veszélyes betegség jelét észleli és azon állatot azonnal el nem különíti, vagy másként ártalmatlanná nem teszi, egyszersmind pedig az észlelt betegségről a hatóságnak jelentést nem tesz: hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.“ (1879: XL. t. ez. 102. §.)

„A ki a beteg állatokról az emberek egészségére háramolható veszélyek kikerülése végett kiadott valamely rendeletet, vagy szabályrendeletet más, mint (az előbbi) 102. §-ban körülírt esetben szegi meg: kétszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.“ (1879: XL. t. ez. 103. §.)

Az 1879: XL. t.-cz. 28. §-a szerint: a kihágás az esetben is büntetendő, ha az gondatlanságból követtetik el, kivéve,

ha a törvény, a rendelet vagy szabályrendelet csak a szándékos elkövetést rendeli büntetni. Így tehát nem lehet védekezni pl. azzal, hogy a kutya elszakította vagy elrágta a kipányvázására szolgáló kötelét s úgy szökött ki az utcára, vagy hogy elfelejtették megkötni. E miatt a gondatlanság folytán előállott mulasztás miatt is felelősséggel tartozik a gazda vagy a kutya felügyelője.

A m. kir. Belügyminiszter pedig azt mondta ki, hogy: „aki állatjának megbetegedését be nem jelenti és ugyanazon elhullott állat elásásáról nem gondoskodik: kétrendbeli kihágást követ el.“ (1897. évi 2995. B. sz. határozat.)

A községi előjáróság vegye szigorú teendői közzé a m. kir. Földmivélsügyi miniszternek azt a rendeletét, amely parancsolólag hagyja meg, hogy: közös legeltetés esetén a pásztornak kötelességévé kell tenni, hogy azon esetre, ha az őrizetere bízott állatok valamelyikén betegséget észlel, azt azonnal különítse el s a község előjáróságának az esetet rögtön jelentse be. (1888. évi 40.000 sz. F. M. rendelet 52. §.)

Azonban a közegészség és közbiztonság érdekében még az sem elég óvatosság s nemcsak arra kell kötelezni minden kutyatulajdonost, hogyha kutyáját gyanús eb, vagy gyanús viselkedésű más állat marta meg, azt azonnal tartozik bejelenteni az előjáróságnak: hanem azt is, ha kutyája eltűnt, elkóborolt a háztól vagy tanyától. Mert hiszen tudjuk azt, hogy a veszett eb kóborolni szeret s ez az elkóborlás már lehet jele a betegségnek is . . .

Mindenre kérék tehát benneteket, édes falusi atyámfiai ! ami előttetek kedves, hogy legyetek éberek, vigyázók, kötelességtudók s kövessetek el minden lehető, hogy magatok ne legyetek s gyermekeitek, családjaitok, falutok, jószágaitok ne legyenek kitéve a veszettség borzasztó veszedelmének s hogy gondosságotok megóvjon benneteket a bajtól!

11. A veszettség jelei.

A kutyánál a *veszettségnek* három szakaszát lehet megkülönböztetni, u. m.: a *veszettség kezdetét*, a *dühösséget* és a *bénulást*. És mindezeknek más-más jelenségei vannak.

A *veszettség kezdetén* a kutya magaviselete egészen megváltozik, nyugtalan, ijedező lesz, bujkál, néha feltűnően szomorú, rosszkedvű, barátságtalan, kerüli a zajt és világságot, sötét helyekre húzódik, majd fekvőhelyét gyakran változtatja, nyugtalanul járkál körül az udvarban, hirtelen megáll, ok nélkül ugat, a levegőbe kapkod s néha morog; — máskor meg nagyon is hízelgővé válik, rendkívül játékos, jókedvű, a másik kutyát nyalogatja, de könnyen összevész vele és akkor marja; az eledel és ital utáni vágya felettebb változó: néha nem kell neki semmi, megvet minden táplálékot, még azt is, amit máskor nagyon szeretett, — máskor meg túlságosan falánk, mohón fal minden ételt, amihez hozzá fér, habár nehezen nyel, sőt még emészthetetlen tárgyakat is nyeldes, pl.: szalmát, bőrt, fát, szőrt, szemetet, földet, szénát, csontdarabokat, kavicsokat, tollat, bőrdarabokat stb. s aztán néha tikkadozva ismét kihányja. A víztől vagy visszariad, vagy mohón iszik, habár nem igen tudja lenyelni, néha csak szürcsöli a vizet. Az ilyen állapotban levő kutya szeme piros, szembogara tág, hátsó része remeg, ritka esetben ugyan, de mégis megtörténik, hogy a marás helyét nyalja, sőt kaparja vagy rágja, s ha lábával vagy fogával nem fér hozzá, ketreczéhez, vagy valamely más tárgyhoz igyekszik dörzsölni, mintha meg akarna tőle szabadulni.

Ilyenkor nem jó a kutyához közeledni, mert könnyen felingerül, ha valaki barátságosan megérinti, akkor is felé kap, de még inkább kapkod a másik kutyához, vagy más állathoz, — ha hirtelen tüzet, lángot lát meg, vagy hirtelen zajt, hangot hall meg, valamint a leggyöngébb érintésre is

erősen összerázkódik, vagy ijedten felugrik. Sokszor ökröndözik vagy hány. Kezd folyni a nyála.

A *dühösség* szakában — mely az első jelenségek után 1—3 nap múlva következik be — a kutya elhagyja előbbi hűvös tartózkodási helyét s kóborolni kezd, félig vagy egészen tátott szájjal, leeresztett fejjel, többnyire lecsüngő, vagy lába közé vont farkkal, tántorgó, vagy sántának látszó járással, bizonytalanul megy vagy egyenesen előre, vagy szabálytalanul szaladgál ide-oda, céltalanul futkos össze-vissza, elszalad a háztól, meg visszatér oda, kapkod minden után, a földet nyalogatja, dühösen rág mindent, darabokra szaggatja és lenyeli, néha körben is forog, egyszer lassan, máskor sebesen, az utakon, mezőkön, legelőkön keresztül futkároz, néha folyóvizén átúszik, máskor meg a vizek és fényes tárgyak láttára megijedve visszatér, lélekezete gyorsá válik, lecsüngő, előre nyújtott vagy oldalvást fordított fejjel, rekedten ijesztőleg ugat, vagy vonit, üvölt. És a hangnak és ugatásnak ez a sajátságos elváltozása a veszettség legfontosabb ismertető jele. A kutya gyorsan lesoványodik, harap, mar dühösen minden hozzája közel eső tárgyat, néha saját magát is összemarja, a vele szembe jövő embert, a kutyákat és macskákat, vagy más állatokat minden hang nélkül másként is megtámadja s megmarja, aztán dühösen szalad tovább. Néha kimerültén összerogy, mozdulatlanul fekszik a földön, későbbben feláll s meredten nézve marad egy helyben, — majd rekedten, kettőzötten ugat, hosszan vonit, némelyik sűrűn, másik csak nagyon ritkán, ha ingerük. Nyála erősebben folyik.

A *bénulás* szakában, vagyis a *dühösség legmagasabb fokán* — mely a dühösség kiütése után 3—4 nap múlva áll be — eleintén a kutya még futkos néha s addig szaladgál, míg kimerül, elgyengül, nyelve kilóg, nyála hosszú fonalakban csüng alá, álla, feje, farka lelóg, lélekezése nehéz, folyvást

lassúdik, hangja halk, rekedt, rágó- és nyelőkészülékének (szervének) hűdése után csakhamar a hátulsó végtagok bénulása is bekövetkezik, járni már nem képes, hátulsó lábait csak húzza maga után, teste olykor-olykor rángatózik, teljesen kimerülve összerogy, alétan ül vagy fekszik, megkísérli néha első lábaival a felkelést, de nem sikerül, végre a bénulási szak beállása után rendszeren 5—7 nap (némelyek szerint 12—24 óra) alatt eldöglik.

A legnagyobb gondot kell fordítani ezekre a jelenségekre, kivált a más kutya, vagy más állat által megmárt ebnek minden viselkedése és tette éber figyelemmel kísérendő és az ilyen megmárt ebtől óvakodni kell, mert *a veszettség a kutyánál a marás után néha már egy hét alatt, de rendszeren 4—8 hét alatt, sőt van olyan eset, amikor csak 12 hét vagy több idő alatt tör ki s addig lappang benne.*¹

Éppen azért *a megmárt kutyáról még három hó elteltével sem lehet nyugodtan mondani, hogy a veszettséget elkerülte s addig a lehető legóvatosabban kell vele bánni.*

Nemcsak a kutyák, hanem más állatok is eshetnek veszettségbe. Ezeken a veszettség jelei általában hasonlatos módon mutatkoznak, mint a kutyákon. Vannak azonban különös jelek is, melyeket jól meg kell figyelni.

A *macska* rendszeren sötét helyre búvik, a honnan nehéz kizavarni. A közeledő embernek vagy állatnak — a kutyáknak is — dühösen a szeme közé ugrik, harapja és karmolja.

¹ Az állami bakteriológiai intézetben a veszettség kísérleti megállapítása céljából rendszeren házinyulak beoltásával tesznek próbákat. Ide vonatkozólag Dr. Aujezky Aladár tanár közli (1902.), hogy a fertőzött anyaggal beoltott 2 házi nyúl 43 napig teljesen egészséges volt; a 44-ik napon étvágytalanok s csekély fokban izgatottak lettek, a 45-ik napon az izgatottság feltűnővé lett, remegés, gyengülés mutatkozott rajtuk, estefelé a hátulsó tagok bénulása bekövetkezett, a 46-ik napon már nem tudtak felkelni s a 47-ik napon eldögöltek. A veszettség lappangási ideje tehát 43 nap volt.

A *ló* a veszett állat által megmart részét harapdálja vagy valamihez dörzsöli. Nyugtalanná és ijedőssé válik, helyét gyakran változtatja, lábával a földet kaparja, a jászolt vagy közelében levő más tárgyat harapdálja, ajkait görcsösen koronkint hátrahuzza, mintha fogát viczoritaná, szája szögletéből nyál folyik; némelyik a saját testét marcangolja, tépi. Később a nyelés nehezebb, a szájba vett folyadék az orron keresztül visszafolyik, — koronkint nyihog a ló. A betegség 4—5-ik napján erős vonaglások közt kimúlik.

A *szaivasmarha* nyugtalanná, szilajjá, hamissá válik, embert, állatot megtámad, — egy helyben állva, felső ajkát koronkint görcsösen felhúzza, lábával kaparja, felvágja, szarvával döfködi, feltúrja, felszaggatja a földet, — majd fejét magasra emelve, vadul nézeget szét, közelében bármit is megtámad s különösen szereti megtámadni a kutyát; ha meg van kötve, fekvő helyéről hirtelen felszökik és menekülni igyekszik, ágaskodik, fejével neki ront a jászolnak vagy falnak, a rajta mart sebet nyaldossa vagy harapdálja, nyála folyik, néha hosszú időn át rekedten bög, rohamosan lesoványodik, elgyengül, 3—6-ik nap elhull.

A *juh* és *kecske* nyugtalanná válik, bátorságot nyer a támadó fellépésre nemcsak társai, hanem különösen a kutya ellen, saját fiát harapja, lökdösi s 3—5 nap alatt elvész.

A *sértés* indulatossá, izgatottá válik, ide-oda futkos, dühösen rőfög, az almot vagy földet erősen feltúrja, az alom alá búvik s ott csendesen, koronkint fekvé marad, a zajra felugrik, cél nélkül futkos, társait, saját malaczát, más állatot, embert megtámad, szájából folyik a nyál, futkosás után összesik s két első lábára térdelve és nyakát a földre fektetve, testét hátulsó lábaival 8—10 méternyire egyenes irányban előre tolja vagy körben forog; 2—4 nap alatt elhull.

A *szárnyasállat* feltűnően izgatottá lesz, tollait felborzolja, tekintete ijedt, rekedten kiabál s futkos ide-oda, csőré-

vel, karmaival társait, más állatot, sőt az embert is megtámadja, 2—3 nap alatt bénultan elhull.¹

Nyilvánvaló ezekből, hogy nemcsak a kutyák és macskák, hanem más állatok, sőt a szárnyas állatok is megkaphatják a veszettséget.

Szükséges azért, hogy a felsorolt állatoknál aggódó figyelemmel kísérjük a veszettség minden jelenségét s ha ilyen szokatlan viselkedést veszünk észre rajtuk, azonnal különítsük el és tegyük ártalmatlanná ezeket s nyomban hívjuk az állatorvost, hogy elkerülhessük a veszedelmet.

És különösen — háromszor is mondom! — nem szabad elfelejtenünk azt a már bebizonyított és nagyon fontos dolgot, hogy a megmárt állat nyála már négy-öt nappal a veszettség első tüneteinek jelentkezése előtt is fertőzhet. Annál sürgősebben kell tehát bejelenteni minden marási esetet az előjárásának, vagy állatorvosnak, akár gyanús, akár gyanútlan állat okozta is a marást.

12. Óvintézkedések veszettség idején.

Nem lehet elég erősen mindenkinek lelkére kötni, hogy veszettség kiütése idején a legszigorúbb gonddal őrkdjék az óvintézkedések megtartása és megtartatása felett, hogy a veszettség terjedését megakadályozza s attól az embereket megóvja. Ha csak egyetlen egy ember is nem teljesíti az ebben az irányban reá rótt kötelességeket: az ő hanyagságának vagy lelkiismeretlenségének temérdek ember és állat eshetik áldozatul.

Az *állategészségügyi törvény* (1888: VII. t.-cz.) és az

¹ A macska, ló, szarvasmarha, juh, kecske, sertés és szárnyas állat veszettségének jelenségeire vonatkozó adatok részben a Dr. Hutyra Ferencz és Dr. Marék József: „Állatorvosi belgyógyászat* ez. könyve nyomán vannak megírva.

annak végrehajtása tárgyában kiadott *földművelésügyi miniszteri* (1888. évi 40.000. sz.) *rendelet* kimerítő utasításokat adnak az *óvintézkedésekre*, amelyekhez hajszálnyi pontossággal kell alkalmazkodni minden józan gondolkozású embernek, ha bajba és veszedelembé nem akarja keverni magát, családját, jószágait s másokat és mások jószágait.

Az óvintézkedések ott kezdődnek, amint *gyanús a kutya viselkedése*, vagy a kutya, avagy veszett, vagy veszettség gyanújában álló más állat kutyát, vagy más állatot *megmar*.

„Ha másféle házi állatot *veszett állat megmar*, vagy *ha az veszettség gyanújában áll* és birtokosa annak kiirtásába bele nem egyezik: ilyen állat hatósági *felügyelet alatt* vagy a birtokos házában, vagy a birtokos költségén, házán kívül *elkülönítve*, még pedig a *ló és szarvasmarha négy hónapig*, a *juh, kecske és sertés három hónapig* tartandó. Ilyen állat is a veszettség tüneteinek jelentkezésekor azonnal kiirtandó.“ (1888: VII. t.-cz. 66. §.)

„Mindenki köteles a birtokában levő, vagy gondozására bízott és *veszettség gyanújában álló* állatot vagy leölni és erről a hatóságot értesíteni, vagy a hatóság intézkedéséig biztos helyre elzárni.¹

Amennyiben a veszettség gyanújában álló kutya embert mart meg: az ilyen kutya a hatóság által a veszettség megállapítása céljából őrizet alá vehető. (1888: VII. t.-cz. 67. §.)

Ide vonatkozólag a rendelet bővebb utasításokat adván,

¹ A Budapesten 1905 évi szeptember 3—9-ig tartott VIII. nemzetközi állatorvosi kongresszus által elfogadott és a világ minden országában egyforma ebtartási törvény hozását célzó határozati javaslatban ki van mondva, hogy a bejelentési kötelezettség mindazon állatokra is kiterjesztendő, melyeket veszett, vagy veszettség gyanújában álló kutya megmar. A bejelentésre nemcsak az állatulajdonos, hanem mindazok kötelezendők, akik tudomással bírnak arról, hogy állatok ilyen kutyák által megmarattak.

kimondja, hogy ha a veszettség gyanújában álló kutya embert mar meg: a hatóság a kutyát befogatja s ha veszéllyel nem jár, őrizetbe veszi, hogy megállapíttassék az, vajjon a kutya veszett volt-e? Ha a kutya elhull, a veszettség megállapítása végett állatorvos, vagy más orvos által felbonczolandó. (1888. évi 40,000. F. M. sz. rendelet 187. §.)

Ha veszett, vagy veszettség gyanújában álló kutya, vagy más állat kóborol: a hatóság tartozik a szomszéd községeket erről értesíteni és a kutya vagy más állat kiirtásáról intézkedni. Ilyen esetben elrendelendő, hogy a községben valamennyi kutya megkötve tartassék,¹ vagy pedig biztos szájkosárral² ellátva, pórázon vezetessék. A szabadon járó kutya kiirtandó. (1888: VII. t.-cz. 68. §.)

A legnagyobb lelkiismeretességgel gondoskodni kell tehát arról, hogy az ebtartási szabályok «ellen vétők szigorú büntetést kapjanak, az ebzárlat idején elkövetett mulasztások pedig még súlyosabban megtoroltassanak.

¹ Budapest főváros területén 1904-ben tizenháromszor rendeltetett el ebzárlat, tehát 13 esetben kóborolt a főváros területén veszett, vagy veszettség gyanújában álló kutya. Az 1910 évi január elsőtől 1911 május 12-ig összesen 54 esetben volt ugyancsak a főváros területén ebzárlat elrendelve s ebből legnagyobb szám (12) a VII-ik kerületre esett.

² Az „Országos állategészségügyi tanács“ a Földművelésügyi Miniszterhez 1908 évi június 9-ikén felterjesztett indítványában azt javasolja, hogy a szájkosár-kényszer kiterjesztendő lenne valamennyi nagyobb község és város belterületére, mivel a szájkosár jól elkészítve nem kínzó szerszám, hanem csak védőeszköz a marás veszélyei ellen. (Eddig a szájkosárkényszer csak a főváros területére szorítkozott.) Londonban, Párisban és Hamburgban nincs szájkosárkényszer, — Berlinben az 1911 évi május elsőjén szintén eltörölték (habár Berlinben több mint ötvenezer kutya van) és csak a harapós kutyákra és veszettség idejére tartották fenn. A mi törvényeink és rendeleteink gondosabb figyelembe veszik az embereket, mint a kutyákat s jobban vigyáznak a közbiztonságra és közegészségre, habár a kutyák rovására is.

Ugyan e tekintetben bővebb *utasításokat* ad a rendelet, kimondván:

„Ha *veszett*, vagy *veszettség gyanújában álló kutya, macska, farkas, róka kóborol*, a *hatóság* erről a *szomszédos községeket értesíteni* és egyúttal *intézkedni köteles*, hogy a *kóborló állat kiirtassék*. Ily esetben a *hatóság elrendelni köteles*, hogy *addig, míg az ily állat kóborol*, a *községben valamennyi kutya megkötve tartassék* — ha pedig ily állat a *községben kóborolt*: ott *valamennyi kutya negyven napig megkötve tartandó*, vagy pedig harapás ellen biztos szájkosárral ellátva, pórázon vezettség, — az ezen rendelet ellenére *szabadon járó kutyák pedig kiirtassanak*.“ (Földmiv. minister 1888. évi 40000. sz. rend., 188. §.)

Ennek a rendeletnek háromféle fontos intézkedése van: első az, midőn köztudomásra jut, hogy a *vidéken veszett kutya*, vagy más állat *kóborol*, tehát nem a faluban, csak a vidéken valahol: erre az esetre azért kell a kutyákat az egész környékben *kötve tartani*, hogy el ne kóboroljanak s a kóborló veszett állat hozzájuk ne férhessen s őket meg ne marhassa, mert ha udvarban, vagy épületben meg vannak kötve, ott nem igen lehet féltetni őket attól, hogy a veszett állat hozzájuk jusson. A rendeletnek második része arról intézkedik, a mikor ugyanabban a *községben kóborolt veszett állat*, tehát a mikor nem lehetetlen feltenni, hogy valamelyik kutyát megmarhatta: ilyen esetben azért kell a kutyákat vagy *megkötve* vagy *biztos szájkosárral ellátva* tartani, hogy ha megkapták volna is a rettenetes bajt, embernek, vagy állatnak ne árthassanak és habár a rendelet csak 40 napra rendel el ezt az *óvintézkedést*, a *gondos ember nem elégedhetik meg ezzel az idővel*, hanem ha csak *legkisebb gyanúja* lehet is, hogy kutyáját valami veszett állat megmarta, *legalább három hónapig kötve*, vagy *szájkosárral ellátva tartsa kutyáját* s ez idő alatt másként is nagy óvatossággal bánják

azzal, mert hiszen fentebb volt szó róla, hogy a *kutyán a marás után még három hónap múlva is kiüthet a veszettség!* A rendeletnek harmadik intézkedése, hogy *az olyan községben, ahol veszett állat kóborolt*, minden olyan kutyát *ki kell irtani* — akár gyanús, akár nem — a melyik *megkötvé*, vagy *szájkosárral ellátva nincs*. No már most nem helyesebb-e a kutyákat megkötni, vagy szájkosárral ellátni s így az emberekre nézve is ártalmatlanná tenni, mint elpusztítani?

De van ennek a rendeletnek még egy, a *községi eljárókat* különösebben érdeklő része, az t. i., amely *megparancsolja*, hogy *veszett állat kóborlása esetén tartoznak erről a szomszédos községeket értesíteni*. Nem szabad kételkedni abban, hogy a *községi eljárók a legszigorúbb pontossággal teljesítik ezt a kötelességüket* és mihelyt tudomást vesznek arról, hogy a községben, vagy a környékben *veszett*, vagy *veszettség gyanújában álló kutya*, vagy más állat *kóborol*, minden *késedelem nélkül* azonnal tudtul adják ezt a szomszédos községeknek. De mégis *figyelmükbe kell ajánlani*, hogy *itt a gyors eljárás akadályozhatja csak meg a veszedelmet* s így minden *petcznyi késedelem nagy felelősséggel jár*.

Azt mondja továbbá a *törvény*:

„Ha valamely községben a *veszettség járványnyá fajul*: valamennyi kutya és macska *kiirtása elrendelhető*, — avagy a hatóság a viszonyoknak megfelelőleg intézkedik.“ (1888. VII. t.-cz. 69. §.) (Ugyanezt mondja ki a *földmivelésügyi miniszter* 1888. évi 40.000. sz. rend. 189. §-a.)

Józan gondolkozású embert nem szükséges a *törvény súlyával* fenyegetni akkor, amidőn erről az emberre,² állatra

¹ Szaktudósok állítják, hogy még több hónap, sőt egy-két év múlva is jelentkezhetnek a megmárt állaton a veszettség tünetei.

² Kukuljevic József m. kir. állatorvos írja, hogy egyes tudósok meggyőződése szerint veszett egyének veszettsége azok magzataira is átterjed. (A természet. 1904. X. szám.)

egyiránt rettenetes betegségről: a veszettségről, illetőleg ennek megakadályozásáról van szó, mert hiszen az okos gazdák és a közbiztonságot szívükön hordozó községi elöljárók a saját és hozzátartozóik, illetőleg lakostársaik érdekében úgyis megtesznek mindenféle óvintézkedési, de azért mégis ideiktatom, hogy a törvény szerint „kihágást követ el és kétszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, aki a kiadott rendelet ellenére kutyáját megkötve nem tartja.“ (1888: VII. t.-cz. 154. §.)

(A veszettség terjedésének megelőzésére vagy meggátlására vonatkozó egyéb törvényes rendelkezések megszegésének büntetéséről fentebb: „A veszettség megelőzése¹ cím alatt volt szó.)

Végül a *szülőket* külön is kell figyelmeztetni arra, hogy *a veszettség gyanújában álló* veszett kutya vagy más állat, illetőleg gyanús állat által *megmart kutyához gyermekeiket közel ne ereszszék*, mert nem mese az, hanem valóság, hogy *a veszett kutyának a nyála is*, nemcsak a harapása, *elragályozhatja a gyermekre a veszettség borzasztó betegségét. Vigyázni kell tehát a gyermekre, hogy bajba ne menjen!*

13. A veszett kutyák és állatok száma.

Teljes határozottsággal nem lehet megállapítani *a veszett kutyák* vagy más veszett állatok számát, mert sokan eltitkolják a bajt. De hogy még így is milyen rettenetes nagy számok lehetnének ezek a rendszeres és lelkiismeretes kimutatás mellett, azt következtethetjük *a veszettségben elhullott*, vagy e miatt és *a fertőzés gyanúja miatt kiirtott állatok* számából.¹

¹ Dr. Hutya és Marék írja, hogy Ausztriában 1890—1894. évben átlag 764, Németországban 1902-ben 612, Nagy-Britanniában 1902-ben 25 esetben állapított meg veszettség. Hollandiában, Dániában és Svédországban a veszettség nagyon ritka, Norvégia évek óta, Ausztrália pedig állandóan vészmentes. (Állatorvosi belgyógyászat. 1904. I. 381.)

A földművelésiügyi minisztériumnál vezetett kimutatás szerint az 1896, 1897, 1898, 1899 és 1900-ik évben, vagyis összesen ezen öt év alatt:

veszettségben elhullott vagy kiirtott: 6057 eb, 17 macska, 68 ló, 2 szamár, 324 szarvasmarha, 69 juh, 2 kecske és 269 sertés;

fertőzés gyanúja miatt kiirtott: 16601 eb, 967 macska, 28 ló, 2 szamár, 85 szarvasmarha, 72 juh, 3 kecske, 121 sertés.

Ez tehát 5 évről a *kiirtott* állatok száma, a melyekről hivatalos jelentés tétetett. De hány lehetett ezeken kívül a veszett vagy megmárt állat, amiről a hivatalos közegek nem tudnak vagy nem készítenek kimutatást!?

Az „*Állategészségügyi évkönyv*“ 1904. évi kimutatása szerint hazánkban 1904-ben 1297 kutya és 207 macska hullott el, illetőleg irtatott ki veszettség miatt; ezen kívül a veszettség gyanúja miatt 444, a veszettséggel való fertőzés gyanúja miatt 3994, egyéb gazdátlan kóbor eb pedig 12682 irtatott ki.¹

1905- ben 2293 állaton állapították meg a veszettséget. És pedig megbetegedett 1199 kutya, 825 macska, 12 ló, 138 szarvasmarha, 5 juh, 114 sertés. Veszettség gyanúja miatt kiirtottak: 475 kutyát, veszettségfertőzés gyanúja miatt pedig 5170 kutyát és több más állatot. A kiirtott kóbor ebek száma 16932 volt.

1906- ban 1851 állaton állapították meg a veszettséget, és pedig megbetegedett 1462 kutya, 105 macska, 17 ló, 92 szarvasmarha, 42 juh és 132 sertés; veszettség gyanúja miatt kiirtottak 688 kutyát, s veszettség fertőzésének gyanúja miatt 5661 kutyát és 481 más állatot. A kiirtott kóbor ebek száma 16442 volt.

¹ Sajnálatomra az 1901, 1902 és 1903-ik évben kiirtott állatok számának külön kimutatását nem kaphattam meg.

Az 1890. évtől 1906. év végéig terjedő 17 év alatt hazánkban: 21621 eb és macska, 1356 szarvasmarha, 1368 sertés, 300 juh és kecske és 249 ló pusztult el veszettségben, nem számítva a veszettség gyanúja, valamint a veszettségi fertőzés gyanúja miatt kiirtott állatokat.¹ Ha pedig külön megtekintjük magát az 1904. évi kimutatást, azt látjuk, hogy csak ebben az egyetlen évben 1297 kutya hullott el veszettségben s ezen kívül még veszettség gyanúja miatt 444, veszettséggel való fertőzés gyanúja miatt 3994 kutya irtott ki, a kóbor és gazdátlan kutyák száma pedig 12682 volt.

Az állatorvosi belklinikán 1897—1907-ig, vagyis 11 év alatt gyógyításra felvett állatok közül 119 bizonyult veszettnek.

1907- ben 2460 állaton állapították meg a veszettséget, melyek közül 1759 kutya volt. Kiirtottak veszettség gyanúja miatt 733, veszettségfertőzés gyanúja miatt 9909 ebet.

1908- ban 2689 állaton állapították meg a veszettséget s ezek közül 2046 kutya volt. Veszettség gyanúja miatt 663, veszettségfertőzés gyanúja miatt 10506 ebet kellett kiirtani.

Elképzelhető aztán, hogy mily temérdek kár, vagy vesztesség származik a veszettség és a veszettségi fertőzés gyanújában álló állatok kiirtása folytán. Pedig kártérítést sem kap a gazda minden esetben, mert a törvény szerint a birtokos kártalanítást nem kap, ha kutya vagy macska a veszettségnek, vagy fertőzésnek gyanúja miatt irtott ki. (1888: VII. t.-cz. 105. §.)

Nem lehet és nem szabad tagadni, hogy az állategészségügyi törvény (1888: VII. t.-cz.) életbe lépte óta gyérült a veszettségek száma, de ennek a törvénynek mégis csak úgy lehetne meg a kívánt áldásos hatása, ha mindenütt megtartanák és keresztül vinnék.

¹ Dr. Aujezsky Aladár: A veszettség terjedése ellen való védekezés szigorítása.

Hogy pedig minden állatra mennyire kell vigyázni s hogy némelykor milyen váratlan helyről fenyegeti az embert a veszétség veszedelme, az óvatosság felkeltése végett ideiktatom azt a kimutatást' (1. a 76-ik old.), mely az utóbbi 11 évről feltünteti a maró állatok névszerinti és az azok által megmárt emberek évenkénti számát, összefoglalva azt is, hogy melyik évben minő és hány állat hány embert márt meg.

íme, a túloldali táblázatból kitűnik, hogy^az utolsó 11 év alatt 37.776 volt a veszett állatok által megmárt egyének száma, csak azoké, kiknek nyomára jött a hatóság. De mennyi lehetett ezen kívül az oktanul s mondhatjuk esztelenül eltitkoltak száma! Látjuk, hogy a maró állatok közt a kutyák (34.041) és macskák (2821) által megmárt egyének száma volt legnagyobb, aminek az az oka, hogy ezek érintkeznek leggyakrabban s legközvetlenebbül, hogy úgy mondjam, együtt élnek az emberekkel, épen azért ezek részéről legfenyegetőbb a veszély. Azonban az is kitűnik, hogy néha egészen váratlan helyről, e részben figyelembe sem vett állat részéről lehetünk megtámadásnak kitéve.

Legyen hát nyitva a szemünk mindenkor s bármely állat mar is meg bennünket, ne gondoljuk azt, hogy attól nem félhetünk, mert hiszen minden állat megkaphatja a veszétséget és minden állat tovább ragályozhatja azt!⁸

¹ Ezek az adatok a Pasteur-intézet évi kimutatásaiból vannak összeállítva.

² Az 1905. évi szeptemberben a biharmegyei Lehecsenyben egy kocsist megharapott a ló, — a kocsis nem törődött vele, de harmadnapra a harapás helye nagyon dagadni kezdett, akkor megvizsgálták a lovat s kiderült, hogy a ló veszett. A lovat kiirtották s a kocsist pedig sietve felszállították a Pasteur-intézetbe.

Párisban egy egér harapott meg egy kis lányt, — figyelembe se vették, de a harapás után 6 hónappal a kis lányon a veszétség tünetei mutatkoztak, a düh kitört rajta és kilenczedik napon a lány veszétségben iszonyú kínok között meghalt.

Maró állatok névszerinti és megmart egyének évenkénti kimutatása.

Maró állat neve	Megmart egyének száma évenként													Összesen
	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1910		
Kutya	1989	2361	2372	2642	2519	2780	3288	3946	4264	4258	3622	3622	34041	
Macska	129	198	173	176	217	245	244	408	362	374	295	295	2821	
Ló	10	8	7	10	14	8	11	13	11	16	30	30	138	
Szarvasmarha	20	16	28	27	34	31	37	38	110	81	102	102	524	
Sertés	12	8	9	10	19	19	13	18	25	29	11	11	173	
Juh	—	—	2	—	—	—	1	1	1	1	—	—	6	
Kecske	—	—	1	—	—	—	—	—	4	—	—	—	5	
Házi nyul	1	1	—	1	1	3	6	1	—	1	—	—	15	
Szamár	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	5	
Egér	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	
Patkány	—	—	1	—	6	2	1	2	1	5	3	3	21	
Farkas	3	6	—	—	—	1	—	1	2	1	—	—	14	
Róka	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	4	
Majom	1	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	5	
Mókus	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	
Tengerimalac	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	
Összesen	2165	2598	2593	2870	2811	3092	3602	4428	4783	4767	4067	4067	37,776	

14. Elbánás a veszett kutyákkal.

Ha bizonyossá válik, hogy a kutyát¹ veszett állat marta meg, vagy hogy a veszettséget megkapta, nem volna észszerű sem annak gyógyítását csak megkísérteni is, mert ez a gyógyítási kísérlet óriási veszélyvel jár és jó eredményre még se vezethet.

Különben *hatósági külön engedély nélkül az ilyen kutyákon gyógyítási kísérleteket nem is szabad végezni*, mivel a törvény határozottan kimondja: „Veszett vagy veszettség gyanújában álló állatokon gyógyítási kísérleteket, vagy véres műtéteket csak a *hatóság engedélyével* szabad végezni; ily állatok bonczolása csak állatorvos, vagy más orvos által szabad.“ (1888: VII. t.-cz. 71. §.)

Leghelyesebben is teszünk az ilyen szerencsétlen állattal, ha minél előbb megszabadítjuk gyógyíthatatlan kínjaitól s elpusztítjuk. Ezt rendeli el a törvény is, mondván: „Mihelyt valamely állaton a *veszettség megállapított, leölését és hullájának szőröstül-bőröstül való kiirtását a hatóság elrendelni tartozik*“ . (1888: VII. t.-cz. 65. §.)

„Mindenki köteles a birtokában levő, vagy gondozására bízott és *veszettség gyanújában álló állatot vagy leölni és hullájának szőröstül-bőröstül kiirtása végett a hatóságot értesíteni*, vagy a hatóság intézkedéséig *biztos helyre zárni*.“ (1888: VII. t.-cz. 67. §.)

Kukuljevic József kir. állatorvos írja, hogy párisi megfigyelések szerint a farkas és róka által okozott marásokból származtak a legsúlyosabb megbetegedések, úgy, hogy míg a kutyák által megmart emberek közül csak egyharmadrész, addig a farkasok és rókák által megmartak közül kétharmadrész halt el. (A természet. 1904. év. X. szám.)

¹ Nem szükséges meg se jegyeznem, hogy midőn a veszettségnél a kutyáról beszélnek, akkor értem azt egyéb állatra is, — tehát egyéb állatoknál is megfelelőleg ugyanaz az eljárás követendő.

De hogy a *megmart emberek és hozzátartozóik* meg legyenek mentve a felesleges aggodalomtól, megengedi a törvény, hogy: amennyiben a veszettség gyanújában álló kutya embert mart meg, az ilyen kutya a hatóság által a „veszettség megállapíthatása céljából őrizetbe vehető“ (1888: VII. t.-cz. 67. §.)

Ez utóbbi esetben „a hatóság a kutyát befogatja s ha veszélylyel nem jár, őrizetbe veszi, hogy megállapíttassék az, vajjon a kutya veszett volt-e? Ha a kutya elhulj, az a veszettség megállapítása végett állatorvos vagy más orvos által felbonczolandó.“ (Földmívelésügyi ministeri 1888. évi 40.000. sz. rendelet 187. §.)

Ha ki nem volna is rendeletileg mondva, még akkor is természetesnek kellene tartani, hogy a leölt veszett állat *leölése* és a földre *elásása* körül a *leggondosabb óvatossággal szükséges eljárni*, nehogy ebből veszedelem származzék. *Nem szabad tehát az ilyen leölt állatokat a háznál vagy kertben temetni el*, hanem csak a *dögtéren*. Különben rendeletileg ki van mondva:

„Mihelyt valamely állaton a veszettség megállapított, az elsőfokú hatóság ezen állatnak leölését elrendelni tartozik. Az ilyen leölt állat a *dögtérre kiszállítandó* és ott *keresztmetszésekkel ellátva*, két méternyi *mélységre elásandó*. “ (Földmiv. miniszteri 1888. évi 40.000. sz. rend. 182. §.)

Az előbbi rendelet azt is kimondja, hogy „veszett állatok *fekvései s állásai szabályszerűen fertőtlenítendők*, alomszalma, pokróczok és egyéb *fertőtlenítésre nem alkalmas tárgyak megégetendők* “ (Előbbi rend. 192. §.)

Kétségtelen ugyan, hogy a veszettség vagy ennek fertőzése gyanúja miatt leölt állat előbbi tartózkodási helyének *fertőtlenítése* tárgyában a hatóság, illetve az állatorvos, minden egyes esetben megadja az utasításokat, amelyek szerint el kell járni s a fentebb említett rendeletben is említve van ez, még

sem felesleges ismételt hangsúlyozni, hogy utasítás nélkül is, mert *a veszett állat nyála tovább terjesztheti a ragályt*, a veszett állat tartózkodási *helyének fertőtlenítése* körül *sürgősen* kell eljárni, az alomszalmát, pokróczokat vagy egyéb e fajta, fertőtlenítésre nem alkalmas tárgyakat, melyekkel *a veszett állat közvetlenül érintkezett s a melyekre nyála elfolyhatott*, azonnal *meg kell égetni*, valamint meg kell égetni a deszkából készült *kutyaólat, a fa evő- és ivó edényeket*; a deszkából vagy fából készült *marhajászolt, a másféle evő- és ivó-edényeket, a köteleket, szijjakat*, melyekre az állat kötve volt, *meg kell semmisíteni*, a *lánctot* pedig, mely az állaton volt, a kovácsnál *tűzben egészen ki kell hevíteni*. De ez még mind nem elég, hanem szükséges, hogy annak *a helyiségnek*, ahol a veszett állat, tartózkodott, *padozata forró vízzel leforráztassék* s oltatlan *mészszel*, vagy ki nem lугоzott *hamuval* megtisztíttassék; ugyanígy kell megtisztítani a *falakat* is, olyan magasságig, *a meddig a veszett állat fejével felérhetett*. Amennyiben lehet, helyes a falakat ezután még *karbolla* bekenni.

Különben okosan teszi mindenki, hogy a fertőtleníté tekintetében az *orvostól* vagy *állatorvostól sürgősen kér tanácsot*, de addig is a fenti utasításokhoz alkalmazkodják.

15. A megmart emberek száma.

Elijesztően nagy azoknak az *embereknek* száma, akiket *veszett állat mart meg*.

Nem is csuda, hiszen az emberekkel leggyakrabban érintkező állatok — amilyen a kutya és a macska — leg hamarabb megkapják és legközvetlenebbül terjesztik a veszettséget. És az emberek nem kellőleg óvatosak. Pedig nem szabad szem elől téveszteni, hogy *a veszett eb nyála már 3—8 nappal a veszettség jellegző tünetének fellépte előtt*, vagyis mielőtt még a veszettség jelei észrevehetőek volnának

a kutyán, fertőző lehet s a vesztséget átragaszthatja az emberre.

Azért ne felejtse el ezt senki és mihelyt tudja, hogy kutyáját, vagy egyéb állatját veszett, vagy vesztség gyanújában álló kutya, vagy más állat megmarta, sőt ha nem tudja is, hogy a maró állat veszett, vagy vesztség gyanújában álló volt: *azonnal különítse el és helyezze biztonságba az ilyen állatot s ne eressen ahhoz közel senkit*, sőt a felnőtt ember is a legnagyobb óvatossággal bánjék vele, a *gyermeket pedig a leggondosabb szigorúsággal tiltsa el még attól is, hogy az állat felé menjen*, mindaddig, amíg ennek ártalmatlan voltáról meg nem győződik és kövesse hajszálnyi pontossággal azokat a *törvényeket, rendeleteket és utasításokat*, amelyek a *vesztség megelőzése, terjedésének meggátlása* tárgyában kiadottak.

Csak így lehet remélni, hogy minél okosabbak és óvatosabbak lesznek az emberek, annál inkább apadni fog a retentő betegségben szenvedő állatok által megmarta és a következő betegségek miatt méltán aggódó emberek száma.

Fájdalom! hogy nincs módunkban figyelmeztetésül fel-tüntetni a *veszett állatok által megmarta összes emberek számát*, mert hiszen erről nyilvántartást nem vezetnek sehol, de nem is vezethetnek, mivel még most is sokan vannak olyan együgyű emberek, akik a *védőoltásoktól* félve, eltitkolni igyekeznek a saját megmaradásukat, sőt a hozzájuk tartozókat is. Holott a napnál világosabban be van bizonyítva, hogy *a vesztség elleni beoltás csak hasznára válhatik a megmarta embernek, de az senkinek, még a leg-egészségesebb embernek sem árthat*.

Így aztán csak azokról a megmarta emberekről adhatunk számot, akik *a vesztséget gyógyító orvosi (Pasteur) intézetbe felvétel végett* jelentkeztek.

No, de hát ez is borzasztó szám!

Ugyan nézzünk csak egy kis kimutatást, hogy fogalmunk legyen arról: hány embert mart meg utóbbi időkben veszett vagy veszettség gyanújában álló állat, illetőleg, hogy hányszor keresték fel a veszettség gyógyítására berendezett orvosi (Pasteur) intézetet.¹

És hogy annál érdekesebb legyen ez a kimutatás: ime a túloldali táblázat nemcsak azt mutatja meg, hogy hány embert vettek fel védoltásra, hanem azt is, hogy milyen korú emberek voltak azok, amiből aztán következtetést lehet levonni, hogy milyen korú emberek vannak leginkább kitéve a veszettség veszélyének. (Lásd a 82-ik oldalon levő táblázatot.)

Abból a táblázatból kitűnik, hogy a 6—10 év közötti gyermekek szenvedtek legtöbb marást, vagyis összesen a 11 év alatt 7374-en, azután a 11—15 évesek, vagyis 6518-an. Ennek pedig nem lehet más oka, minthogy a 6—15 év közötti gyermekek érintkeznek legtöbbet a kutyákkal, tehát ezekkel szemben van legtöbb alkalom a marásra. Ha pedig ezeket a gyermekeket nemük szerint osztályoznók, kitűnnék, hogy ezeknek jóval nagyobb része fiu-gyermek. Ebből ismét arra lehetne következtetni, hogy a fiuk bátrabban bánnak a kutyákkal, mint a lányok és kevésbé óvatosak. Végül kitűnik az is, hogy a kimutatott évek közül az 1909-ik évben vettek fel védőoltásra legtöbb embert (4789) a Pasteur-intézetbe s hogy a védőoltásra felvettek összes száma a 11 év alatt 37,964 volt.

Ez a táblázat komoly intelem a szülőknek, akik nemcsak saját szivük és lelkük, hanem a törvény szerint is felelősök gyermekeikért.

Halljátok csak! Az utolsó 11 év alatt az 1 —15 éves korban levő gyermekek közül összesen 18,236 gyermeket

¹ A Pasteur-intézet rövid ismertetése hátrább van, a „Megmart ember megmentése“ cím alatt.

Élekkora :	A védőkísáras felvett egyének száma évenként										Összesen	
	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909		1910
1-5 éves	261	315	321	315	398	367	443	486	540	537	421	4344
6-10	423	549	495	594	557	586	730	885	902	903	750	7374
11-15	369	466	439	459	456	546	602	789	814	866	712	6518
16-20	239	274	283	361	327	364	362	476	534	529	488	4257
21-25	173	185	198	239	235	238	292	317	405	398	336	3016
26-30	147	152	150	175	191	199	243	297	368	327	302	2551
31-35	113	150	155	132	129	167	170	237	258	266	233	2010
36-40	142	149	160	160	148	179	209	264	268	275	206	2160
41-45	76	104	122	125	137	121	161	177	188	190	162	1563
46-50	78	75	92	103	97	116	136	174	188	175	148	1382
51-55	50	71	72	72	69	74	82	128	146	101	115	980
56-60	44	50	54	61	61	72	89	92	102	100	95	820
61-65	34	30	41	35	37	39	55	50	51	57	49	478
66-70	13	20	23	34	19	28	35	47	29	37	38	323
71-75	1	7	5	16	8	11	11	15	16	17	13	120
76-80	3	6	5	7	3	4	4	6	5	9	10	62
81-90	2	—	5	3	2	2	—	6	3	2	1	26
Összesen =	2168	2603	2620	2891	2814	3113	3624	4446	4817	4789	4079	37,964

mart meg veszett, vagy veszettség gyanújában álló kutya vagy más állat s ennyire megy csak azoknak a gyermekeknek száma, akiket a gondos szülők védőoltásra felszállítottak a Pasteur-intézetbe! Hát még mennyit nem szállítottak fel!

Vigyázzatok azért gyermekeitekre s ne hanyagoljátok el azoknak gondozását. Mondom nektek bizonynal, hogy tanítsátok gyermekeiteket az állatok kímélésére és szeretetére, de a legkisebb gyanú esetében is szigorúan óvjátok őket ezektől!

Azután ide csatolok egy másik táblázatot (lásd a 84-ik oldalt), amely foglalkozás szerint tünteti fel azokat, akik a lefolyt 11 év alatt a Pasteur-intézetben védőoltásra jelentkeztek.

Ebből a kimutatásból pedig az tűnik ki, hogy a védőoltásra jelentkező marottak között legnagyobb számmal vannak a földmivelők (13,461), azután a napszámosok és cselédek (11,279). Ezen nem is lehet csudálkozni, mert hiszen ezek bánnak a legtöbb állattal, ezek vannak legtöbbször a házon kívül, a szabadban, az erdőn, mezőn s így hozzájuk férközhetik legkönnyebben a ragályozó állat. Épen azért az ilyen foglalkozású embereknek kettőzött gonddal kell örködniök maguk és gyermekeik felett, hogy elkerüljék a veszettség rettenetes veszedelmét.

*

Ha már most valaki ezen utóbb közölt táblázatok végeredményét összehasonlítja azzal a fentebb közölt kimutatással, mely a maró állatok névszerinti és általuk megmart egyének évenkénti kimutatását közli, úgy találná, hogy az előbbieket szerint 37,964, utóbbi szerint pedig csak 37,776 a megmart emberek száma. Ez nem tévedés: az állatok által megmart emberek száma csakugyan 37,776 s a megmart emberek összes száma csakugyan 37,964 az utóbbi 11 év alatt.

Ennek a különbségnek az a megdöbbentő valóság az oka, hogy emberek nemcsak állatoktól, hanem emberektől is szenvedtek marást, még pedig a miatt, mert az emberek

A megmárt emberek foglalkozás szerinti évi kimutatása.

Foglalkozás	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1900— 1910
	é v b e n :											
Földbirtokos ---	26	20	37	12	26	44	49	40	55	54	42	405
Földműves ---	791	1022	955	712	1040	1077	1286	1497	1681	1847	1553	13461
Napszámos (székely)	639	697	788	1307	819	841	815	1558	1485	1249	1081	11279
Iparos ---	348	481	430	462	530	594	675	612	836	900	732	6600
Kereskedő ---	52	66	51	58	79	118	127	139	149	150	152	1141
Hivatalnok ---	163	163	162	163	148	207	371	340	305	265	249	2536
Magánzó ---	14	23	20	16	17	23	36	42,	28	24	23	266
Vasutas ---	67	69	102	94	94	133	164	133	156	176	158	1346
Katona ---	51	44	46	47	37	46	50	53	62	74	67	577
Orvos ---	17	18	19	20	24	30	51	32	60	50	32	353
Összesen =	2168	2603	2610	2891	2814	3113	3624	4446	4817	4789	4089	37,964

könnyelműsége, nembánomsága nem ismer határt még ott sem, ahol saját és hozzátartozói életéről és testi épségéről van szó, elhanyagolja, vagy elmulasztja az óvóintézkedések megtételét, eléggé nem kárhoztatható oktalanságból, vagy együgyűségből idegenkedik még marás esetében is a védőoltástól és bevárja azt a veszedelmet, amit aztán elhárítani többé nem lehet. Vagy ugyan hogyan volna másként megmagyarázható az a borzasztóság, hogy az ember ne csak megkapja a legrémítőbb bajt: a veszettséget, hanem még másokat ragályozzon marással!?

Tekintsük csak meg ezt a rettenetes kimutatást, mely hivatalosan megállapított számokból áll.¹

Az 1900-ik évtől 1910-ik év befejezéséig tartó 11 évről szólnak ezek az adatok, amelyek szerint veszettség által megfertőzött emberek martak meg, illetőleg veszettséggel ragályoztak embereket és pedig: 1900-ban 1 ember 3 embert, 1901-ben 5 ember 5 embert, 1902-ben 5 ember 17 embert. 1903-ban 4 ember 21 embert, 1904-ben 3 ember 3 embert, 1905-ben 5 ember 21 embert, 1906-ban 9 ember 22 embert, továbbá 1907-ben 18 ember, 1908-ban 34 ember, 1909-ben 22 ember és 1910-ben 22 ember szenvedett marást ember által.² Összesen tehát 1900—1906-ig 32 ember 92 embert mart meg és 1907—1910-ig külön még 96 ember szenvedett ember által ragályozást, így a legközelebbi 11 év alatt 188-ra megy azoknak a szerencsétleneknek a száma, akiket veszettségben szenvedő embertársaik juttattak a borzasztó bajhoz.

Ez az elrémítő valóság legerősebben kényszeríthet minden józan gondolkozású embert arra, hogy a veszett vagy veszettség gyanújában álló vagy állható állat vagy ember

¹ Ezeket az adatokat a Pasteur-intézet évi kimutatásai alapján állítottam össze.

² Az 1907—1910. év közötti időre eső maró emberek számát — sajnálatomra — nem tudom kimutatni adatok hiányában.

által megmart ember gyógyítása körül egy pillanatot sem szabad elmulasztani, mert csak a gyors segélyben lehet egyedül a meggyógyulhatás reményége.

A jelen fejezetben közölt kimutatásokban csak azok a megmart emberek vannak felsorolva, akiket a Pasteur-intézetben veszettség elleni védőoltásra felvettek, de az e végből ott jelentkezettek, tehát megmart, de visszautasított emberek száma sokkal nagyobb.¹ Ezeket azonban nem azért utasították vissza, mintha nem lett volna hely számukra a gyógyíóintézetben, mert hiszen oda minden embert felvesznek, akinek erre szüksége van, hanem azért, mert a visszautasítottakra vonatkozólag a marás előadott körülményei biztosan kizárták a veszettséggel való fertőzés eshetőségét, vagyis ezeknek nem volt s a marás miatt nem is lehetett semmi bajuk. Mert hiszen ezeket is meghallgatták és megvizsgálták ám az elbocsátás előtt.

Nem hallgathatom el, hogy a méltán kétségbeejtő veszettségben elhalt emberek száma is — az esetek arányának megfelelőleg — folytonosan növekedik. Régebben évenként átlag 20—30 ember, 1906-ban már 40, 1907-ben 49 s 1908-ban szintén 49 ember halt meg veszettségben.²

Felemlítem itt még azt is, hogy legtöbb marási sebzés történik a lábon és törzsön, azután a kézen és az arczon, de ezek közül mindenesetre legveszedelmesebbek az arcz-sebek, mert itt a maró állat közvetlenül érintkezvén a csupasz testtel, fertőző nyála legkönnyebben bejuthat a testbe és vérbe. Épen azért legtöbb okunk van arczunkat védeni a marástól.

¹ Csak a szakemberek kedvéért itt felemlítem, hogy a Pasteur-intézet 1909. évi kimutatása szerint az intézet megnyitásától, vagyis 1890. évi ápril 15-től 1909. év végéig a Pasteur-intézetben felvételre jelentkezett 55,582 ember, visszautasított 9149, védőoltásra felvételre magyarországi 40965, szomszédországi 5468, később elmaradt 1169, teljes védőoltást kapott 45264, meghalt 418, és pedig az oltás befejezése előtt vagy a befejezés után 15 napon belül 237, az oltás befejezése után 15 napon túl 181. A védőoltás eredményének feltüntetésére használható esetek száma 45027, halál eseteké 189, összes százalék 0.40.

16. A megmart ember megmentése.

A *veszett állat által megmart ember megmentése* csak úgy remélhető, ha *pillanatnyi késedelem nélkül* mindent elkövetünk, ami e célból lehetséges.

Legelső dolog a *marás után* — habár nem tudjuk is, hogy a maró állat valóban veszett volt-e — azonnal *orvoshoz futni* vagy orvost hívni.

De mert a *veszettség mérgezésénél a perczek is határoznak* s ez a mérgezés a marás után már 5—15 percz múlva beveheti magát a vérbe s akkor a megmentés sok esetben lehetetlen, szükséges, hogy *addig is*, míg a megmart egyén orvosi gyógykezelés alá vehető volna, meg kell tenni mindent *a mérgezésnek a vérbe jutása ellen*.

A *sebet haladék nélkül fertőtleníteni kell*, azaz *karbolla* klórvízzel vagy ha egyik sincs kéznél, úgy jó erős szappanos meleg vízzel kimosni a harapás helyét, a sebet erősen kinyomkodni, hogy abból a vérrel a belejutott nyál is kifolyjon, — a seb vérzését egyáltalában nem kell megakadályozni, hanem inkább elő kell segíteni, hogy a kiszivárgó vér kimossa a sebből a ragályt; a sebet étető szerekkel (maró savak, lúgok, lúgok, lúgok) kell kezelni vagy erősen megtüzesített vas-szeggel vagy más keskeny tüzes vassal kiégetni. (E célból minden faluban több, vagy minden háznál kell folytonosan tartani karból és klórvizet, hogy az szükség esetében kéznél legyen.) Ha azonban sem egyiket, sem másikat hirtelen kapni nem lehet, akkor *sok konyhasót kell felolvasztani kevés vízben* s ezzel az *erősen sós vízzel* (konyhasó tömör oldatával), *erős eczettel*, *erős alkohollal* (pálinkával, szeszszel), vagy ha még ezek sem volnának kéznél, akkor *bő vízzel erősen és sokszorosan ki kell mosni a sebet*.

Nem szabad a sebei kiszopni vagy kiszopatni, mert ennek az lehet nagyon könnyen a következménye, hogy a megmart

ember sebében is bent marad a mérég, a másik pedig megkapja a rettenetes ragályt.

Jól megjegyyezze ezt mindenki és ne habozzék *a mart sebnék egyik vagy másik módon haladéktalanul kimosásával*, mert ha a veszettség mérgének ideje lesz a vérbe felszívódására, akkor már nagy baj van s akin egyszer a veszettség kitör, az a kegyetlenül kínzó halál menthetetlen martaléka lesz.

De mert nem bizonyos, hogy a legalaposabb fertőtlenítés daczára is nem maradt-e a sebben a veszettség mérgének valami kis része: *a legközelebbi vasúti vonat indulásakor azonnal vinni vagy küldeni keil a megmart egyént Budapestre, a veszettség gyógyításával foglalkozó orvosi (Pasteur—Pásztor) intézetbe.*

Illó dolog, hogy röviden megismertessem ezt a nemes-czélú intézetet.

A budapesti *Pasteur-* (olvasd: Pásztor) *intézet*, amely kizárólag a veszettség ellenes védőoltásokkal és a veszettség gyógyításával foglalkozik, arról a világhírű francia tudós: Pasteur Lajos (született Franciaországban, Dóióban 1822-ben s meghalt Párisban 1895. szeptember 28-ikán) orvos-tanárról vette nevét, aki a veszettségellenes védőoltásra vonatkozólag 1880-ban megkezdett fáradhatatlan kísérletezéseinek eredményét 1885-ben megismertette a párisi tudományos Akadémián, amely aztán a veszettségellenes védőoltás módszerének megállapítására vezetett. Nálunk ugyancsak 1885-ben kezdett hasonló kísérletezést Hőgyes Endre (szül. 1847-ben Hajdu-Szoboszlón, meghalt Budapesten 1906-ban) a nagytudományu orvos-tanár, akinek kezdeményezésére állítatott fel Budapesten a Pasteur-intézet és 1890. április 15-én meg is kezdte áldásos működését, előbb a központi orvosi kar épületében, majd 1904. január 1-én átköltözött a IX. kerület Rákos-utca 7—9. sz. a. e célra emelt két új épületbe, amelynek egyikét a veszettségellenes védőoltások végett vidékről jött szegényebb

sorsuak számára — akiket régebben a Szent-István-kórházban helyeztek el — kórházmódjára rendezték be. Az intézet első igazgatója Hőgyes Endre volt, akinek méltán lépett örökébe az intézet jelenlegi igazgatója: dr. Székely Ágoston.

Ebben az egyik legnevezetesebb s világhírű intézetünkben a legnagyobb szakértelem és a leggondosabb ápolás daczára is az intézet megnyitásától, vagyis 1890 évi ápril 15-től 1909 év végéig védőoltást kapott 45,264 ember'közül 418 ember lett a veszettség halálos áldozatává s elpusztult irtóztató kínok között.

És miért halt meg veszettségben ennyi ember? Majdnem kivétel nélkül azért, mert a megmárt egyének vagy hozzátartozóik a legmulhatlanabbul szükséges első teendőkkal t. i. a seb fertőtlenítésével és a megmárt egyének a Pasteur-intézetbe juttatásával, sőt még az orvosi segély igénybevételével is késedelmeskedtek.

És ha meggondoljuk, hogy az embereknek az intézettől és a védőoltástól való oktalan idegenkedése, vétkes mulasztásai daczára is a gyógykezelés alá vett 45,264 ember közül csupán (— habár ez magában rettenetes nagy szám is! —) 418 ember halt meg: méltán viseltetünk hálával eziránt az intézet iránt, mely ugyanazon idő alatt 44,846 embert mentett meg a veszettség elpusztító, rémitő kínjaitól és bizalommal és reménységgel fordulhatunk ehez az intézethez minden marás esetén aggodalomra méltó állapotunkban.

Igen, igen, *sietve kell menni minden megmárt emberrel vagy megmárt embernek a budapesti veszettség elleni védoltó orvosi (Pasztőr) intézetbe!*

Az *állam* bölcs gondoskodása mindenkinek *megadja a módot veszettség elleni védoltás céljából a Budapestre juthatásra*, még a *legszegényebb embernek*, vagy a *legszegényebb gyermeknek is*, intézkedvén arról, hogy a *megmárt gyermek apja* vagy *anyja*, vagy más *kísérője* éppen olyan *kedvezmény-*

ben részesüljön, mint maga a szerencsétlen gyermek, még pedig nemcsak a Budapestre utazás, hanem az itt tartózkodás tekintetében is, megadván nekik az ingyen utazást s Budapestben az ingyen ellátást.¹

Ugyanis az *ebdüh elleni védekezés* tárgyában ezt a rendeletet adta ki a *belügyminiszter*:

„Veszett eb által megmárt vagyontalan betegek, a kik a védőoltásoknak eszközölhetése végett Budapestre felutazni kívánnak, az oltó-intézetbe felvételt, az üllői-uti új kórházban² díjtalan elhelyeztetést és ingyen ellátást az oltások tartama alatt — tehát 14—21 napig — csak azon esetben nyerhetnek, ha azt, hogy valóban veszett eb által marattak meg, hatósági orvosi bizonyítvánnyal, azt pedig, hogy vagyontalanok, hatósági okmány nyal igazolják.*

„Felnőttek mellé kísérő nem szükséges, gyermekek azonban úgy a jelutazásnál, valamint az oltások egész idejére, úgyszintén a hazautazásra mindenkor kísérővel látandók el, a kik állandóan a gyermekek mellett tartózkodva, azokat a kórházi idő alatt is gondozzák, őket az oltóintézetbe s onnét vissza a megjelölendő időben vezetik.¹

„A kísérők a kórházban elhelyeztetést és ellátást szintén díjtalanul kapnak.’

„A mi pedig a Budapestre és innét visszautazást illeti, a vagyontalan megmártak és esetleg kísérők díjmen-

¹ A védoltás a Pasteur-intézetben történik, az ingyen lakás és ellátás a *Szent-István kórházban* (Üllői-ut végén) volt. Ebben a kórházban ingyen lakást és ételmet kapott: 1901-ben 2147 megmárt és 700 kísérő átlag 13 napon, (13.07), 1902-ben 2220 megmárt és 642 kísérő, átlag 12 napon (12.94), — 1903-ban 2508 megmárt és 707 kísérő, átlag 12 napon (12.70). Most már azonban nem a Szent-István kórházban, hanem magában a Pasteur-intézet külön s az épületben levő kórházában történik a betegek elhelyezése.

² Ez a Szent István-kórház, amely helyett most a Pasteur-intézet kórházát (IX. Rákos-utca 7—9. sz. a.) kell érteni.

iesen szállíttatnak a hatósági orvosi és hatósági szegénységi bizonyítvány előmutatása mellett(Belügyminiszter 1898. évi május 16-án 32047. sz. rendelete.)

Erre a *rendeletre* felvilágosításul meg kell jegyezni, hogy a megmárt részére a *szegénységi bizonyítvány* kiadása végett a *községi előjáróshoz*, az *orvosi bizonyítvány* végett a legközelebbi *községi*, vagy *körorvoshoz* kell fordulni. És hogy a szegénységi bizonyítvány mindig csak a megmárt egyénről szól, de a *kísérőnek* lehet vagyona is, azért mégis ingyen utazásban és ellátásban részesül.

Ebben a *rendeletben* ugyan az áll, hogy a „valóban veszett eb által megmárt“ egyének részesülnek az ingyen utazás és ellátás kedvezményében: de ez *nemcsak az eb*, hanem *más veszett, vagy veszetség gyanújában álló állatok által megmárt egyénekre is szól*. És hogy *a megmárt egyénnek nem szabad várni az előjáróság és orvos előtti jelentkezésre s ezt nem szabad vártni a Budapestre veszetség elleni oltás végett felutazásra addig*, a míg nyilvánossá válik, hogy a maró eb, vagy más állat valóban veszett volt-e, sőt, hogy a megmárt egyéneket gyorsan be kell oltani: erre nézve világosan intézkedik a „*Megmárt egyének gyors beoltása*“ tárgyában kiadott következő *rendelet*:

„Ismételve fordultak elő oly esetek, hogy a törvényhatóságok a veszett és veszetség gyanújában álló állatok által megmárt egyéneket csak akkor küldték a(veszetséget gyógyító) Pasteur vagy Pasztőr-féle védoltások eszközlése végett Budapestre, amidőn a maró állat veszetsége az agyával tett kísérletek által már kétségtelenül megállapítottatott.

„A megmárt emberek orvoslása és beoltása iránt szükséges intézkedések foganatosítását azonban a diagnostikai vizsgálatok eredményétől függővé tenni nem lehet, mert — a házi nyulakon, melyeket oltásra felhasználnak, a

fertőzés, illetőleg beoltás után átlag csak 12—21 nap múlva szokott a veszettség jellemző tünetekben mutatkozni.¹ Ha tehát a maró állat agyának felküldésére és az eredmény közlésére szükséges időt is számításba vesszük, úgy legalább 16—25 nap telik el, amíg a kísérlet eredményéről, illetőleg a megállapított kórisméről az illető hatóság értesíthető. — Másfelől pedig *bebizonyult a veszettség ellen védő Pasteur-(Pasztor)-féle oltásokról, hogy minél előbb végeztenek azok, annál biztosabb sikerrel járnak.* Végre még *azért sem tanácsos a megmárt emberek beoltásával várni,* mert fordulnak elő esetek, amidőn talán az egyéni sajátságok, vagy a fertőző anyag erős virolentiája folytán a lappangás ideje nagyon rövid és 14—18 nap múlva, sőt még *rövidebb idő alatt is a megmárt emberen a veszettség kitör.*

„Felhívom a törvényhatóságot, hogy *veszett, vagy a veszettség gyanújában álló állatok által megmárt egyéneknek védőoltások céljából való felküldése iránt az ellenőrző oltások eredményének bevárása nélkül, lehetőleg azonnal intézkedjék és pedig annál inkább,* mert az országos közegészségügyi tanácsnak véleménye szerint *teljesen ki van zárva annak a lehetősége, hogy a megmártaknak veszettség ellen való beoltása reájok nézve valamely káros következménnyel járna.* Figyelmeztetem azonban a törvényhatóságot, hogy e tárgyban intézkedése a *védőoltás fontosságának megmagyarázásából s a Pasteur (Pásztor) intézetbe juthatás megkönnyítéséből* álljon, mert erőszakot alkalmazni s a megmártakat akarattuk ellenére beoltani nem lehet.“ (Belügyminiszter 1899. évi január 22-én 105,063—1898. sz. a. rendelete.) *

¹ Erről fentebb „A veszettség jelei“ című cikkknél közöltem dr. Aujeszky Aladár tanár bakteriológiai intézeti igazgató tapasztalatait.

² Ugyancsak a Belügyminiszter 1904. évi 92692. B. M. sz. hatá-

Meg kell itt jegyezni, hogy *a 12 éven alóli gyermek mellé minden körülmények között kell kísérő*, de a 12 éven felüli gyermek sem bocsátható mindenkor magában útra s ilyen esetben ezek részére is szükséges a kísérő.

Érdekes dolog, hogy az 1890—1898, vagyis 9 év alatt a Szent-István-kórházban 7744 megmárt egyén és 2392 kísérő nyert ellátást . . .

Hogy mennyire nagyfontosságúnak tartja a kormány bölcsessége a veszetzési és veszetzésre gyanús esetekben a sürgős és gyors eljárást és ezeknek bejelentését, világos az ide vonatkozólag kiadott belügyi- és földmivelésügyi rendeletekből.

A belügyminiszter által 1902. évi január 15-ikén 5000. sz. a. kiadott rendeletnek idevonatkozó legfontosabb részében el van mondva, hogy „a beérkező adatok alapján a szükséghez képest sürgősen intézkedni lehessen“, ezután az állatorvosok részére „jelentő lap“ fog kiadatni, amely nyomtatvány általuk kitöltetvén s az elsőfokú hatósághoz kiadatván, ezek fognak felterjesztetni. Ebbe a nyomtatványba be lesz írva: a marás ideje, az eljárás napja, a megmárt egyén neve, kora, foglalkozása, a megmárt testrész megjelölése, a maró állatnak és annak megjelölése, hogy veszetznek megállapított-e, vagy csak veszetzésre gyanús volt, fog-e a megmárt egyén a Pasteur-intézetbe menni, vagy oda küldetni? Ha a megmárt egyénen a veszetzség hosszabb vagy rövidebb idő múlva kitör, úgy azt az elsőfokú hatóságnak, a belügyminisztériumhoz kell közvetlenül bejelenteni.“ Utasítást ad továbbá ez a rendelet a törvényhatóságok részére, hogy ezek utasítsák

rozatában kimondta, hogy a kiskorúakat sem lehet a szülők akara ellenére védoltás céljából erőszakkal Budapestre, a Pasleur-intézetbe küldeni, ha ezek a megmagyarázás után sem hajlandók erre, de mindenestre meg kell előttük magyarázni az ebmarás veszedelmes következményeit s igyekezni kell reábírní őket a védoltás igénybevételére.

az elsőfokú egészségügyi hatóságokat, hogy ezek az állatorvos által hozzájuk beadott jelentéseket láttamozva a Belügyminiszterhez közvetlenül, másolatban pedig az alispánhoz terjesszék fel. „Önként értetik — mondja továbbá a rendelet — hogy az elsőfokú egészségügyi hatóság feladata ily esetek előfordulta alkalmával nem szorítkozhatik pusztán a jelentés tudomásul vételére és továbbítására, hanem kötelessége lesz a megmart egyének gyógyíttatása, orvosi felügyelete s esetleg a Pasteur-intézetbe való felküldése, nemkülönben a maró állatnak — ha elmenekült — üldöztetése, valamint a megölt állat fejének¹ a veszettség megállapítása végett a m. kir. állatorvosi főiskolába (VII. Rottenbillert utca) felküldése iránt is a szükséghez képest intézkedni.²

¹ Újabb időben szaktudósok kívánatosnak tartják, hogy a rendeletnek ez a része olyképp módosíttassák, hogy a veszettségre gyanús állatnak nem az egész feje, hanem agyának egy darabja, vagy nyúlt agyvelejének tiszta glicerinben való küldése tétessék kötelezővé, mivel ez az agydarab vagy nyúlt agyvelő szolgál úgyis a vizsgálat tárgyául. Azonban e tekintetben újabb rendelet még nem adatott ki. (*Dr. Aujeszký Aladár: A veszettség kísérleti megállapítására vonatkozó vizsgálatokról.*)

² Az állatorvosi főiskolába veszettség miatti vizsgálatra beküldetett 1902-ben 386, 1903-ban 317 és 1904-ben 277 eb és ebszerv.

Ugyancsak az állatorvosi főiskolánál levő u. n. „kis állatok kórházába“ veszettségre való megvizsgálás végett felvétellett: 1902-ben 83 eb, 3 macska és 1 majom, 1903-ban 72 eb és 5 macska, 1904-ben 64 eb, egy macska és 2 fehér egér. A veszettség miatt ott bonczolt állatok közül volt: 1902-ben 1 ló, 3 szarvasmarha, 180 kuty, 15 macska, 3 sertés; 1903-ban 7 szarvasmarha, 193 kuty, 25 macska és egy sertés; 1904-ben 2 ló, 3 szarvasmarha, 175 kuty, 13 macska, 1 sertés és egy bivaly.

Az „állami *Bakteriológiai intézetben*“ (Budapesten, Hungáriakörút 244. sz.) veszettségre irányuló vizsgálat teljesítetett: 1893-ban 2, 1894-ben 3, 1895-ben 4, 1896-ban 2, 1897-ben 12, 1898-ban 9, 1899-ben 14, 1900-ban 20, 1901-ben 17, 1902-ben 25, 1903-ban 29, 1904-ben 23, 1905-ben 22, 1906-ban 24, 1907-ben 34, 1908-ban 30, 1909-ben 28, 1910-ben 19 esetben. Ez utóbbi évben 12 esetben állapított meg

s eljárásuk eredményéről a törvényhatóságot időről-időre értesíteni. Veszett állat által megmárt emberen később kitört veszettségről ugyanolyan jelentő lapon a belügyminiszterhez jelentés teendő.

A földmívelésügyi miniszter pedig az 1902. évi május 31-ikén 43,200. sz. a. kiadott rendeletében a fentebbi rendeletre hivatkozás mellett a következőket mondja:

„Utasítom a m. kir. állatorvosokat, hogy amidőn olyan veszettségi, vagy veszettségre gyanús esetet vizsgálnak a helyszínén, amely esetben a veszett, vagy a veszettségre gyanús állat embert mart meg: *az ilyen megmárt egyénekről még helyszínén késedelem nélkül és szabatosan töltsék ki a .....* kiadott űrlapot és azt további eljárás végett *juttassák az illetékes elsőfokú hatósághoz.*“

Ezekből a rendeletekből is látni való, hogy a kormány mindent elkövet a legrettenetesebb bajnak: a veszettségnek elhárítására s hogy nem győzi eléggé figyelmeztetni a közegeket az eljárás sürgősségére, a megmárt egyéneknek gyógyítatására, orvosi felügyelet alá helyezésére s a Pasteur-intézetbe szállttatására s a maró állatnak ártalmatlanná tételére.

Ez a figyelmeztetés bizonyára nem hangzik el eredménytelenül s úgy az állatorvosok, valamint az elsőfokú egészségügyi hatóságok meg fogják tenni kötelességüket híven és lelkiismeretesen, amint ezt az ügy nagy hordereje megkívánja. De megteszik kötelességeiket bizonyára a községi előjárók is, akik legnagyobb tevékenységet és hatást fejthetnek ki az emberek megvédésére.

De szükséges, hogy mindnyájan segítségükre siessünk

veszettség. (Ezeket az érdekes adatokat Dr. Aujeszky Aladár állatorvosi akadémiai tanár, a Bakteriológiai intézet igazgatójának szívességéből közlöm, amiért nem mulaszthatom el neki itt is őszinte köszönét mondani.)

s munkájokban őket gyámoltsuk s különösen ne titkoljuk el a bajt és a valóban megtörténtekeket előttük.

Ezeknek a bölcs és jóakaró rendeleteknek csak így lesz kellő fogantja és az emberiség jóltevője: a Pasteur-intézet csak így lehet biztos menedéke a megmart egyéneknek.

Végszó

Íme tehát, én édes falusi és nem falusi atyámfiái és tiszteletreméltó polgártársaim ! röviden megismertettelek benneteket a kutyák történetével; beszéltem a kutyák védéséről, a hamis kutyák miatt származható bajokról, a kóbor-kutyák siralmas helyzetéről, ebtartási szabályokról, a felesleges kutyák kiirtásának észszerűségéről, az ebadó helyességéről; rámutattam a veszettség okaira, a veszettség megelőzését célzó óvintézkedésekre, feltüntettem a veszettség mutatkozó és észrevehető jeleit, kijelöltem a veszettség idejében követendő utat; elrettentően felemlítettem a veszett kutyák és másféle veszett állatok számát, rávezettelek benneteket a veszett kutyákkal való elbánásra, — hogy a hanyagokat gyorsaságra, a gondatlanokat gondosságra serkentsem s a hitleneket a veszettség rettenetességéről meggyőzzem, — kimutattam a megmárt emberek számát és végre élőtökbe adtam a módozatot, a mely szerint a megmárt emberek részére nyitva lehet a menekülés útja.

Én azt kiáltom nektek az írás szavaival: „A kinek füle vagyon a hallásra, hallja!“ Ezeket hirdetem nektek a háztetőről, — bele kiáltom az erdőbe, a mezőbe, a nádasba, hogy halljátok meg, a miket mondok!

Töletek függ, hogy meghallgassátok és bevegétek beszédemet, melyet a jóindulat szól belőlem.

Íme! *lehet védekezni a veszettség ellen*, de a védekezésnek csak úgy lehet eredménye, ha kellő módon és kellő időben történik.

A törvény, a kormány bölcs gondoskodása elősegíti a védekezést és menedéket nyújt a veszedelemben.

Kövessük a törvények és rendeletek utasításait, melyek megvédik jogainkat, egészségünket és testi épségünket s megszabják kötelességeinket!

Ha komolyan vesszük és követjük ezeket az utasításokat: bizonyára kisebb lesz az a veszedelem, mely a veszettség borzasztó betegsége felől fenyegeti *az embert és a kutyát*.

TARTALOM:

Belügyminiszteri ajánlás	3
Előszó az első kiadáshoz	5
Előszó a második kiadáshoz	6
Előszó a harmadik kiadáshoz	7
1. A kutyák történetéből	9
2. A rendőrkutyákról.....	19
3. A kutyák védelme	29
4. A hamis kutyák	34
5. A kóborló kutyák	37
6. Ebtartási szabályok... ..	41
7. A felesleges kutyák	52
8. Az ebadó	54
9. A veszettség okai	58
10. A veszettség megelőzése	60
11. A veszettség jelei.....	63
12. Óvó-intézkedések veszettség idején	67
13. A veszett kutyák és állatok száma	72
14. Elbánás a veszett kutyákkal.....	77
15. A megmart emberek száma	79
16. A megmart ember megmentése	87

Végző